



# Fiskaretorget och Grönsakstorget med omgivande kvarter

Kulturhistorisk utredning för  
detaljplanetapp I i Västerviks centrum  
Västerviks stad och kommun, Kalmar län, Småland

Lotta Lamke & Veronica Olofsson

**KALMAR LÄNS MUSEUM**  
Byggnadsantikvarisk rapport november 2015

## Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkeologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

[www.kalmarlansmuseum.se](http://www.kalmarlansmuseum.se)

## KUL-kontroll – vad är det?

Den nya Plan- och Bygglagen (PBL) började gälla den 2 maj 2011. Sakkunnig kontroll av kulturvärden s.k. KUL-kontroll grundar sig i Boverkets föreskrift BFS 2011:15 KUL 2 och är tillämplig för de villkor som ställs om antikvarisk medverkan.

Antikvarisk medverkan genom KUL-kontroll verifierar att samhällets krav om tillvaratagande av kulturvärden tillgodoses. I byggprocessen tillför antikvarien kunskap om de kulturhistoriska värdena och hur de tar sig uttryck i det enskilda objektet.

# Fiskaretorget och Grönsakstorget med omgivande kvarter

Kulturhistorisk utredning för detaljplanetapp I i Västerviks centrum

Västerviks stad och kommun, Kalmar län, Småland

<b>Författare</b>	Bebyggelseantikvarie Veronica Olofsson
<b>Foto</b>	Författarna där inte annat anges
<b>Granskad av</b>	Antikvarie Magnus Johansson & Lotta Lamke
<b>Layout</b>	Seija Nyberg, Kalmar läns museum
<b>Diarienummer</b>	Kalmar läns museum: 39-444-15
<b>Utgivare</b>	Kalmar läns museum
<b>Kartor</b>	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket
<b>Utförd av</b>	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
<b>Kontaktperson</b>	Liselotte Jumme
<b>Beställare</b>	Samhällsbyggnadsenheten, Västerviks kommun
<b>Kontaktperson</b>	Daniel Niklasson och Sofia Hjertqvist
<b>Övriga handlingar och digitala fotografier</b>	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv

# Innehåll

<b>Inledning</b> .....	<b>7</b>
Uppdragets bakgrund.....	7
Områdesbeskrivning.....	7
Aktuell skyddsstatus.....	7
Riksintresseområde .....	7
Fornlämningsområde.....	9
Kulturmiljöprogram .....	9
Byggnadsminne .....	9
Byggnadsinventering.....	9
Gällande planer .....	10
<b>Historik</b> .....	<b>11</b>
Kort om Västerviks bebyggelseutveckling .....	11
Utredningsområdets utveckling.....	11
1500-talet.....	11
1600-talet.....	12
1700-talet.....	12
1800-talet.....	15
1900-talets första hälft.....	22
1900-talets andra hälft fram till idag.....	30
<b>Kulturhistorisk karaktärsbeskrivning</b> .....	<b>37</b>
Status och funktion.....	37
Skala .....	38
Privat och offentlig prägel.....	38
Strukturer och visuella samband.....	39
Rumslighet.....	42
Torget .....	42
Gatorna .....	43
Strömsholmen.....	46
Bebyggelsen .....	47
Särskilt betydelsefulla och värdefulla karaktärsdrag, strukturer och objekt.....	50
Kulturhistoriskt värdefulla byggnader.....	52

<b>Antikvariska rekommendationer .....</b>	<b>53</b>
<b>Förändringars konsekvenser på kulturmiljön.....</b>	<b>56</b>
”Påtaglig skada” .....	56
Förändringars konsekvenser på kulturmiljön .....	56
Förändring av torgytans karaktär och utbredning.....	57
Förändring av pিরer, kajer och strandskoningar .....	58
lanspråktagande av vissa ytor för uteserveringar av permanent karaktär .....	60
Strömsholmen och varmbadhuset .....	63
<b>Källförteckning .....</b>	<b>66</b>
<b>Bilaga I .....</b>	<b>67</b>
<b>Kulturhistorisk värdering .....</b>	<b>68</b>
Beskrivning av metod .....	68
Värdebeskrivningar .....	68
Gradering av det kulturhistoriska värdet .....	71
<b>Förteckning över kulturhistoriskt värdefulla byggnader.....</b>	<b>73</b>



## Inledning

### Uppdragets bakgrund

Följande kulturhistoriska utredning för området kring Fiskaretorget och Grönsakstorget i Västerviks stad har upprättats av Bebyggelseenheten vid Kalmar läns museum på uppdrag av Samhällsbyggnadsenheten, Västerviks kommun. Bakgrunden är det pågående planarbete för Västerviks centrum, där det aktuella området utgör detaljplanetapp 1.

Den aktuella utredningen är avsedd att fungera som ett planeringsunderlag. Den syftar till att precisera vilka objekt, strukturer, samband och egenskaper som är särskilt viktiga för platsens kulturmiljö samt antikvariska rekommendationer för hur miljöns kulturhistoriska värden ska bevaras och tas tillvara. Avslutningsvis läggs särskilt fokus på de frågeställningar som tas upp i kommunens förfrågningsunderlag, d.v.s. konsekvenserna av förändringar av torgytans karaktär och utbredning, av pirer, kajer och strandskoningar, respektive av ianspråktagande av vissa ytor för uteserveringar av mer eller mindre permanent karaktär.

Arbetet har utförts under oktober och november 2015 av antikvarie Veronica Olofsson, Kalmar läns museum. Det har förutom fältarbete, även omfattat litteraturstudier, en genomgång av äldre lantmäteriakter samt handlingar i Kalmar läns topografiska arkiv och bildarkiv.

Det har även utförts en inventering av värdefulla byggnader inom det område som omfattas av detaljplaneetapp 1. I området finns omkring 25 fastigheter. Arbetet har tagit stöd i bebyggelseinventeringen av Västerviks centrum från

1990, men med förnyade bedömningar. Detta arbete har utförts av Lotta Lamke och Veronica Olofsson. Inventeringen finns som bilaga 1 i denna rapport.

Parallellt med detta arbete har en områdesbeskrivning för kärnområde Västerviks stadskärna tagits fram som en del av det pågående arbetet med revidering av det kommunala kulturmiljöprogrammet. Denna beskrivning har sammanställts av antikvarie Lotta Lamke, Kalmar läns museum.

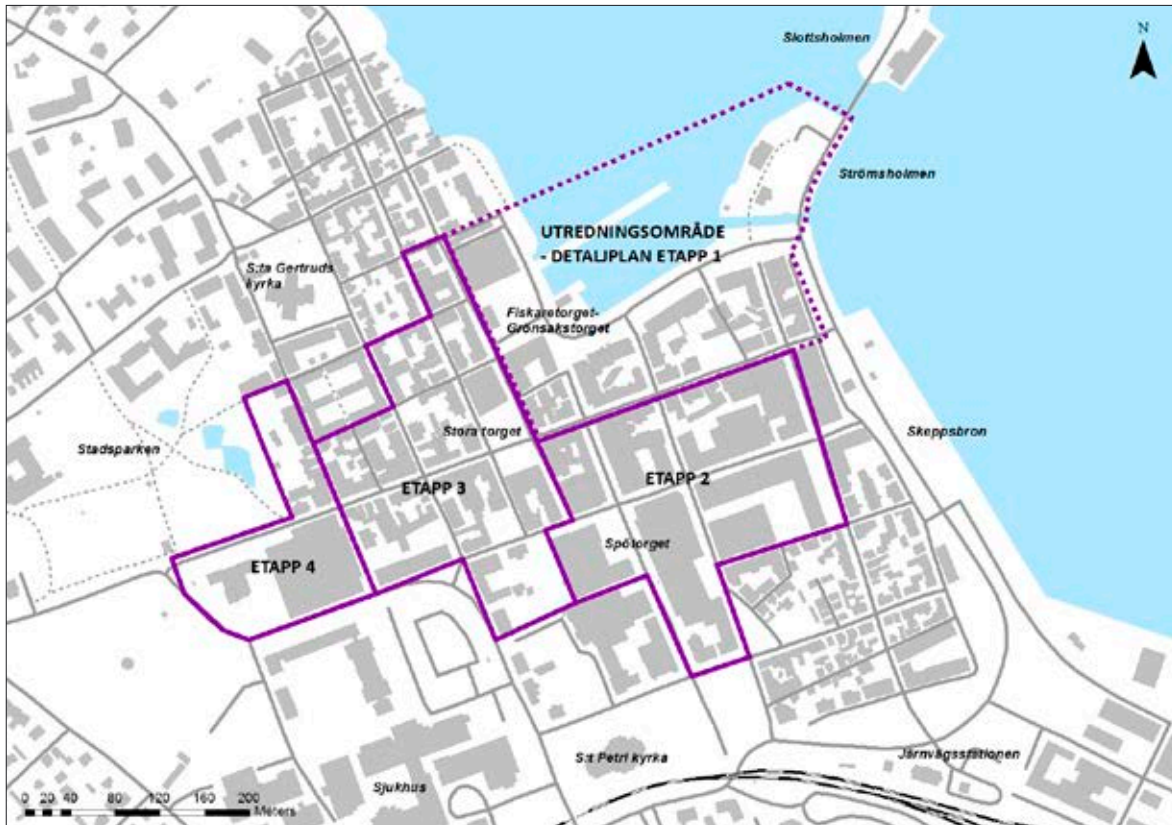
### Områdesbeskrivning

Utredningsområdet utgör en del av Västerviks centrum och formas kring Fiskaretorget och Grönsakstorget samt de närmast kringliggande kvarteren och Strömsholmen. Området avgränsas mot norr av Skolgatan, mot väster av Hamngatan, mot söder av Storgatan och mot öster av Stegeholms kanal.

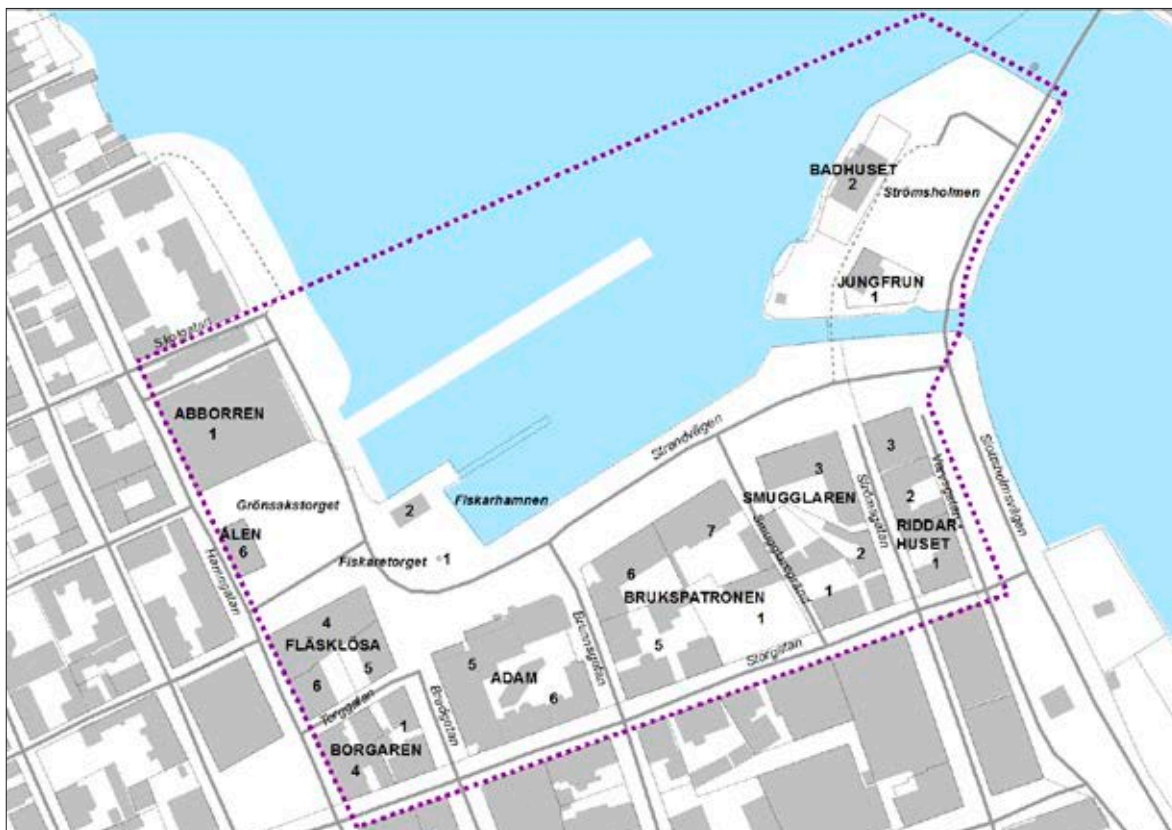
### Aktuell skyddsstatus

#### Riksintresseområde

Hela området ingår i miljö av riksintresse för kulturmiljövården; H 90 Västervik. Miljön motivering lyder: ”Trä- och småstad präglad av sin nära och visuella kontakt med vattnet och med Stegeholms slottsruin från mitten av 1300-talet, som tillsammans med en småskalig trähusbebyggelse från 1700-talet till 1900-talet och en stadsplan från 1670-talet visar sta-



Karta över Västerviks stadskärna där utredningsområdet är markerat med en lila streckad linje. Övriga detaljplan-etapper är markerade med en heldragen linje.



Karta över utredningsområdet med gatu- och kvartersnamn.



dens utveckling och långvariga betydelse som staden haft som hamn och handelsplats.” Enligt Miljöbalken ska det så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön (MB 3 kap 6 §).

#### Fornlämningsområde

Hela området upptas av fornlämningsområdet RAÅ Västervik 94:1 som utgörs av s.k. stadslager där kulturlager och bebyggelse lämningar från medeltid och framåt kan påträffas. Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). De får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från Länsstyrelsen. Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning.

#### Kulturmiljöprogram

Kommunens kulturminnesvårdsprogram från år 1986 är under bearbetning. I den reviderade versionen av kulturmiljöprogrammet ingår det aktuella området i en utpekad kulturmiljö, kärnområde Västerviks stadskärna. Den välbevarade stadsplanen och den äldre bebyggelsen utgör de främsta motiven för utpekandet. Den nyligen framtagna områdesbeskrivningen för kärnområde Västerviks stadskärna är bifogad till denna utredning.

#### Byggnadsminne

Fastigheten Smugglaren 1 är förklarad som byggnadsminne och skyddas av Kulturmiljölagen (KML 3 kap). För varje byggnadsminne finns särskilda skyddsbestämmelser som anger på vilket sätt de ska vårdas samt i vilka avseenden de inte får ändras.

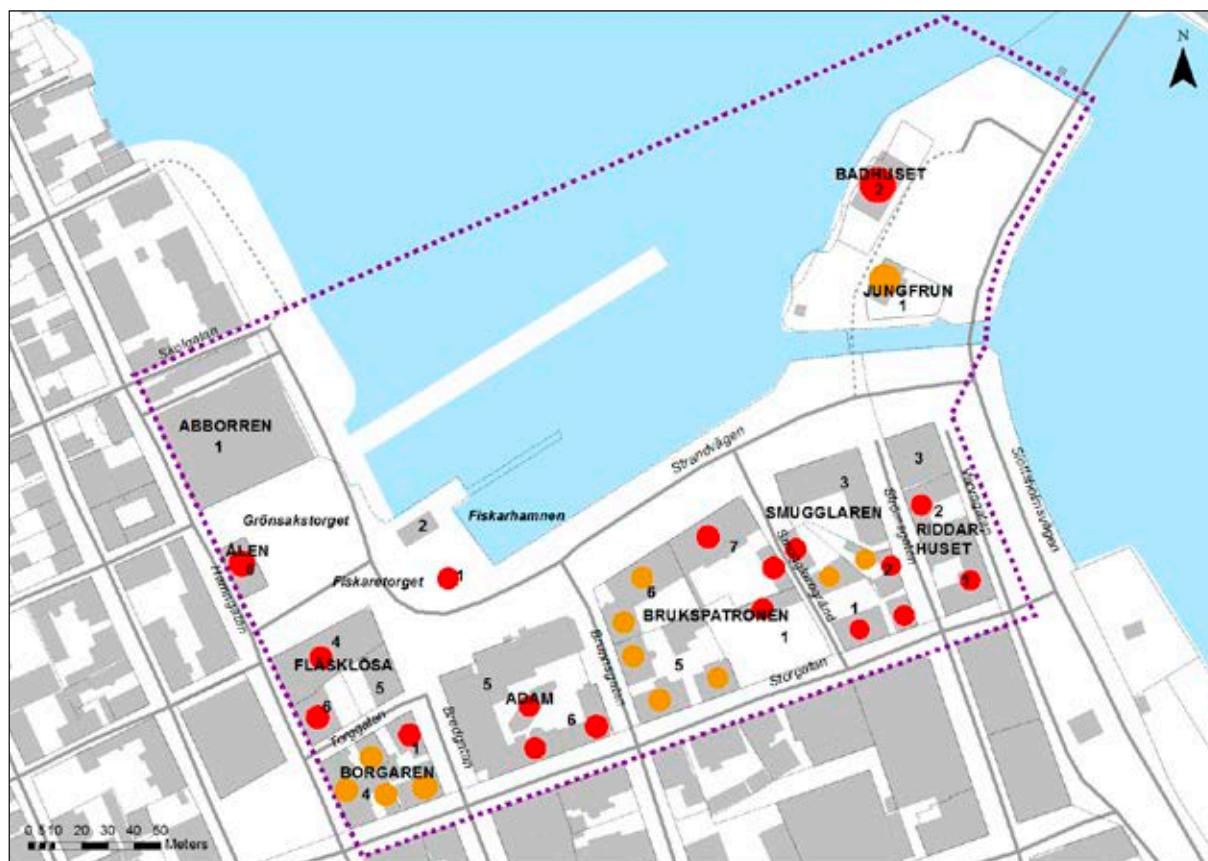
#### Byggnadsinventering

Flera kulturhistoriska inventeringar har gjorts av bebyggelsen i Västerviks stadskärna. Den senaste utfördes 1990 av Kalmar läns museum och utmynnade i publikationen ”Västervik

stadskärnan, kulturhistorisk bebyggelseinventering”. I bebyggelseinventeringen från år 1990 utpekades nio stycken bevarandeområden i den centrala staden. Dessa områden utgör hela stadsavsnitt, helhetsmiljöer med bebyggelse, gårdar, gator, stadsrum, plank etc. Inom dessa områden har samtliga byggnader ett kulturhistoriskt värde och skall bevaras. Inom bevarandeområdena utpekades dessutom enskilda byggnader som kulturhistoriskt värdefulla. Det aktuella området omfattas till delar av två av de bevarandeområden som utpekades. Inom dessa områden är flera av de äldre byggnaderna utpekade som kulturhistoriskt värdefulla.

Parallellt med föreliggande utredning har en ny byggnadsinventering utförts för den bebyggelse som återfinns inom aktuellt utredningsområde. Inventeringen utgår från 1990 års inventering, men med förnyade bedömningar. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen har indelats i två kategorier; ”Särskilt värdefulla byggnader” och ”Värdefulla byggnader”.

- **Särskilt värdefulla byggnader.** Byggnad med ett tydligt kulturhistoriskt uttryck och med stor betydelse för miljön och/eller Västerviks stad. Byggnaderna bör förses med skyddsbestämmelser i detaljplan som skyddar mot förvanskning (PBL 8 kap 13 §) och rivning (PBL 4 kap 16 §). För dessa byggnader bör det införas lovplikt för ändring av fasadkulör och byte av fasad, tak, dörrar och fönster. Byggnaderna ska underhållas så att de särskilda värdena består (PBL 4 kap 14 §).
- **Värdefulla byggnader.** Byggnad med delvis otydligt kulturhistoriskt uttryck (genom sentida förändringar), men med stor betydelse för miljön och/eller Västerviks stad. Dessa byggnader bör förses med skyddsbestämmelser i detaljplan som skyddar mot rivning (PBL 4 kap 16 §) samt omfattas av Plan- och bygglagens allmänna underhålls- och varsamhetskrav (PBL 8 kap 14 § och 17 §).



Karta över utredningsområdet där de byggnader som bedömts som "Särskilt värdefulla byggnader" är markerad med en röd ring och "värdefulla byggnader" med en orange ring.

## Gällande planer

Stora delar av det aktuella utredningsområdet har föråldrade och inaktuella planer. Kvarteren Abborren, Ålen, Fläsklösa, Borgaren, Brukspatronen och de två torgen omfattas av en stadsplan från 1927 (08-VVK-243). Kvarteren Riddarhuset, Badhuset och Jungfrun omfattas av en detaljplan beslutad 1975 (08-VVK-396). Båda dessa planer saknar skydd av befintlig bebyggelse.

Kvarteret Smugglaren omfattas av en stadsplan från 1985 (08-VVK-778) som togs fram i syfte att möjliggöra nybyggnation i kvarterets norra del. I planen är den byggnadsminnesförklarade fastigheten Smugglaren 1 försedd med "Q" (kulturresevat) och byggnaderna på fast-

igheten Smugglaren 2 med "q" (miljöhänsyn), vilket innebär att om- och tillbyggnader måste ta hänsyn till byggnadernas kulturhistoriska karaktär.

Kvarteret Adam har den senaste planen inom området och omfattas av en detaljplan antagen 1992 (0883-P214) med syfte att möjliggöra en påbyggnad av befintliga byggnader i kvarterets västra del. I denna detaljplan är byggnaderna inom fastigheten Adam 6 försedda med skyddsbestämmelser mot förvanskning. År 2010 skedde ett tillägg i planbestämmelserna i syfte att precisera skyddsbestämmelserna ytterligare.

## Historik

### Kort om Västerviks bebyggelseutveckling

Omkring år 1430 flyttades Västervik till sitt nuvarande läge från platsen för dagens Gamleby. Orsaken var uppgrundningen av Gamlebyviken. Det nya Västervik anlades vid Stegeholms slott som cirka år 1360 byggts på en holme vid Gamlebyvikens mynning. Staden byggdes troligen först upp i trakten av S:ta Gertruds kyrka med en hamn mot Gamlebyviken. Det har dock antagits att man tidigt även anlade en hamn ut mot Skeppsbrofjärden för Östersjöfarten, så att staden på 1500-talet bestod av två bebyggelsekoncentrationer: en kring kyrkan och en i anslutning till hamnen vid Skeppsbron. Staden följde troligen det gängse medeltida stadsplanemönstret med en huvudgata som korsades av korta tvärgator, vilka ledde ned till bryggor vid strandkanten. På de långsmala strandtomterna närmast vattnet kunde bryggor och magasin anläggas i direkt anslutning till de egna gårdarna.

Åren 1612, 1665 och 1677 ödelades Västervik av krig och brand. Förödelsen underlätade dock en reglering av stadsplanen – från en oregelbunden medeltidsplan till en strikt rutnätsplan enligt renässansens ideal. Den äldsta kartan över staden är en schematiskt utförd regleringskarta från år 1678. I planen lades en paradgata, Storgatan, ut i området mellan de båda äldre stadsdelarna, som därigenom länkades samman. Storgatan drogs från en nyanlagd Västerport ned till Skeppsbrokajen och utvidgade sig däremellan till ett nyskapat torg: Stortorget. 1600-talsplanen är tydligt bevarad i dagens stadsstruktur.

Då staden expanderade under industrialismens inverkan, krävdes vid slutet av 1800-talet en utökad stadsplan. År 1879 gjordes en första utvidgning i samband med att järnvägen kom till staden. År 1927 antogs en ny stadsplan med omfattande förstadsområden. Detta blev den sista heltäckande stadsplan som upprättades för Västervik.

Likt andra svenska städer har Västerviks stadsbild genomgått stora förändringar under 1900-talets andra hälft, genom utbyggnad av nya stadsdelar och rivningar i stadskärnan. I Västervik finns dock ännu en stor andel äldre, välbevarad bebyggelse med anor ända från 1600- och 1700-tal, vilket är exceptionellt ålderdomligt för svensk stadsbebyggelse. Stadens äldre bebyggelse präglas ännu av Västerviks första byggnadsordning av år 1830. Bland mer sentida bebyggelse i stadskärnan framträder de expansiva stadsbyggnadsperioderna kring sekelskiftet 1900 respektive 1960–80-talet.

### Utredningsområdets utveckling

Nedan ges en beskrivning av utredningsområdets historiska utveckling huvudsakligen baserat på kartöverlägg.

#### 1500-talet

Före branden 1677 antas Västerviks stad följt det gängse stadsplanemönstret för medeltida städer. En medeltida huvudgata tros ha sneddat genom stadskärnan, från en bebyggelsekoncentration vid S:ta Gertruds kyrka ner

mot en annan bebyggelsekoncentration intill en trolig hamn vid Skeppsbron. Vägen bör ha följt stranden utmed Gamlebyviken där små korta tvärgator eller gränder lett ner till de bodar och bryggor som låg vid eller ute i vattnet.

Medeltidsstädernas tomter tilläts ofta gå ända ned till vattnet och man kan utgå från att så var fallet även utmed Gamlebyviken i Västervik. Strandtomterna intill Gamlebyviken bör ha varit eftertraktade, i synnerhet av stadens handlare som där kunde bygga bryggor och magasin. Bakom dessa längre in på land fanns sedan boningshus och kanske mindre handelsbodar.

Troligen fanns ett torg i staden redan under medeltiden. En naturlig plats var nära hamnen där varor lastades av och på fartyg. Den äldsta hamnen i staden anses ha legat vid Fiskaretorget, varför detta även kan förmodas vara stadens äldsta torg.

### 1600-talet

Den tidigaste kartan över Västerviks stad är regleringskartan från 1678 upprättad av fortifikationsingenjör Anders Bergh med anledning av den stora stadsbranden året innan. På denna ses det närmast rätvinkliga gatu- och kvartersmönstret schematiskt utlagt. Storgatans centrala axel och det centrala Stortorget är några av 1600-talsplanens mer framträdande och typiska drag. Det finns dock avvikelser i rutnätsplanen som speglar äldre skeenden och som anger



Utsnitt av 1678 års karta där gator och kvarter lagts ut som en rutnätsplan i enlighet med renässansens stadplaneideal. Utredningsområdets avgränsningar anges som en lilafärgad streckad linje.

att staden tidigare hade ett medeltida stadsplanemönster. De två medeltida stadsdelarna kan anas, genom att de öst - västliga gatorna inte är fullt parallella utan följer två olika system, och kvarteren närmast Gamlebyviken har fått behålla de karaktäristiska strandtomterna.

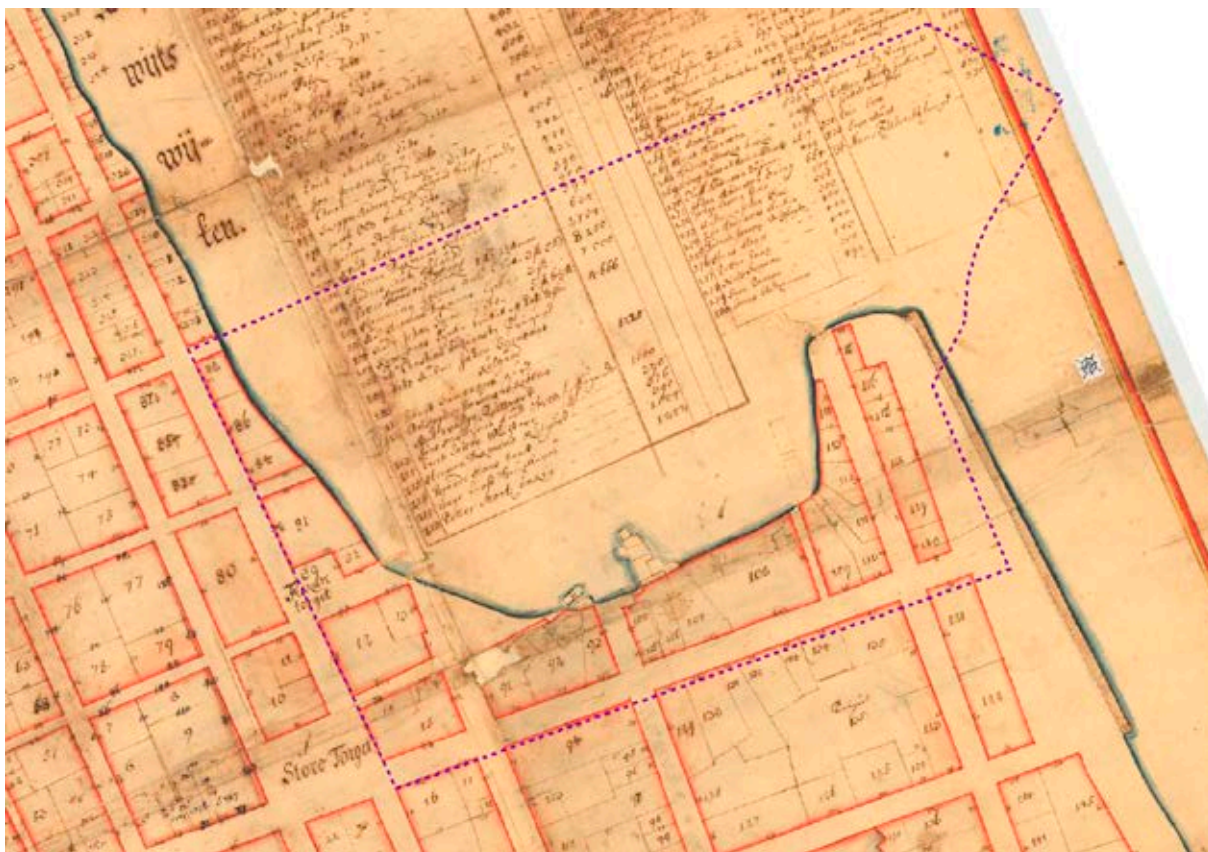
På kartan är det endast Stora torget som finns utmärkt. Platsen för Fiskaretorget är markerad med stadskvarter, vilket gör att man kan anta att man planerade att flytta torgverksamheten till stadens nya torg Stora torget.

Kartan ger ingen information om förhållandena på Strömsholmen.

### 1700-talet

Återuppbyggnaden av staden kom i gång relativt snabbt och under 1700-talet fortsatte Västerviks borgare att återuppbygga och utveckla staden till att bli en betydande handels- och sjöfartsstäder i landet. År 1707 upprättades den första kartan som ger en mer detaljerad bild av Västervik. Kartan som utfördes av lantmätare Samuel Frigelius, visar en stad med en genomförd geometrisk gatureglering, men där kvardröjande drag ännu speglar en äldre situation. I en fullt genomförd renässansplan enligt 1600-talets ideal skulle stränderna kantas av breda, helst stensatta, gator och kajer. Av 1707 års karta framgår dock tydligt att Västerviks borgare varit måna om att få behålla sina strandtomter och de rätvinkliga kvarteren fortsätter ända ner till stranden. Mot Gamlebyviken är strandlinjen oregelbunden och kantad av privata tomter. Tomtgränserna i vissa kvarter är delvis dragna radiellt i förhållande till strandlinjen, för att ge vattenkontakt till varje tomt. I kvarteren Adam, Brukspatronen och Smugglaren syns detta tydligt. I flera fall ägs strandtomterna som "sjögårdar" av borgare i angränsande kvarter. Strandlinjen på 1707 års karta är schematiskt tecknad, men på några platser antyds att där finns bryggor eller utfyllnader utanför stranden.

Fiskaretorget är utmärkt som en kvadratisk yta i korsningen mellan dagens Hamngatan – Fiskargatan. En bredare passage leder ner mot två bryggor vid stranden. Torgytan flikar in i dagens kvarter Ålen och är inte likt Stortorget inpassat i renässansplanens strikta rutnäts-



1707 års stadskarta är den äldsta bevarade, mer detaljerade kartan över Västerviks stad. Gaturegleringarna är genomförda. Denna version av kartan antyder några utfyllnader/bryggor mot Gamlebyviken. Utredningsområdets avgränsningar anges som en lilafärgad streckad linje.

mönster. Detta talar för att Fiskaretorget redan innan 1678 års stadsplan varit en så centralt viktig handelsplats för staden att torget därför fått finnas kvar som en viktig del i stadsbilden trots att det bryter mot rutnätsplanen.

I kartans tillhörande beskrivning anges att det i det långsmala kvarteret Riddarhuset intill Skeppsbron fanns flera offentliga verksamheter med koppling till stadens handel och sjöfart. I kvarterets södra del låg Stora Sjötullsgården och Stadskällaren. På den nordligaste tomten låg Stadsvägen där allt gods vägdes innan det skeppades ut från Västervik.

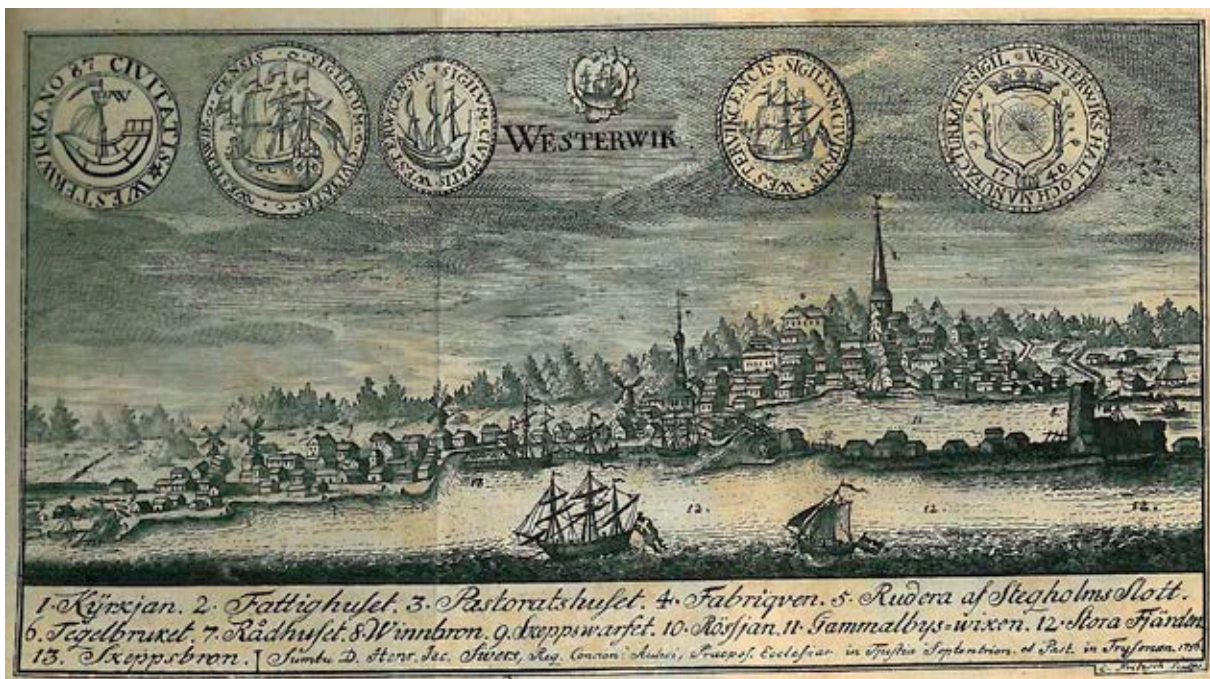
Lilla Strömmen, som vid denna tid kallades Stora strömmen, var under lång tid enda vägen in i Gamlebyviken för större fartyg. En vindbro leder över till Strömsholmen, som vid denna tid kallades Tullholmen efter Lilla sjötullen som låg på holmen. I övrigt ger kartan ingen ytterligare information om förhållandena på holmen vid denna tid. På Sivers illustration av staden

från 1756 ses dock att det vid denna tid fanns viss bebyggelse på holmen. Byggnaderna tycks vara av enklare karaktär, möjligen för tillverkning och hantverk.

Under 1700-talets senare hälft utvecklades stadens handel, industri och sjöfart ytterligare. 1781 års karta av Peter Didrichsson visar hur stranden mot Gamlebyviken då var sönderflikad av utfyllnader, bryggor, packhus och bodar, s.k. "husaskar", som stod på pålar i vattnet.

Utfyllnader har medfört att Fiskaretorgets handelsyta har utökats något ner mot hamnen. Intill Fiskaretorget ses vad som kan tolkas som flera bodar och magasin liggande på rad. Genom utfyllnaderna har Fiskarhamnen försetts med en rak kajkant. Bryggor och bodar återfinns på var sida om Fiskarhamnen och skapar som en inre hamn för båtarna att anlägga vid.

Utfyllnader har även gjorts strax sydost om Fiskarhamnen, mellan Bredgatans och Torg-



Henric Jacob Sivers illustration av Västerviks stad från 1756. På Strömsholmen ses några byggnader av enklare karaktär. Ett fartyg är på väg att segla genom Lilla Strömmen, som då var enda infarten till Gamlebyviken. En båt tycks vara på väg att förankra vid Fiskarhamnen. Till vänster om fartyget ses en öppen yta, vilken får antas vara Fiskaretorget. Ur: Sivers bok om Västervik, ursprungligen utgiven 1758.



Utsnitt av 1781 års karta som visar hur stranden mot Gamlebyviken då var sönderflikad av bryggor, utfyllnader eller bodar. Utredningsområdets avgränsningar anges som en lilafärgad streckad linje.

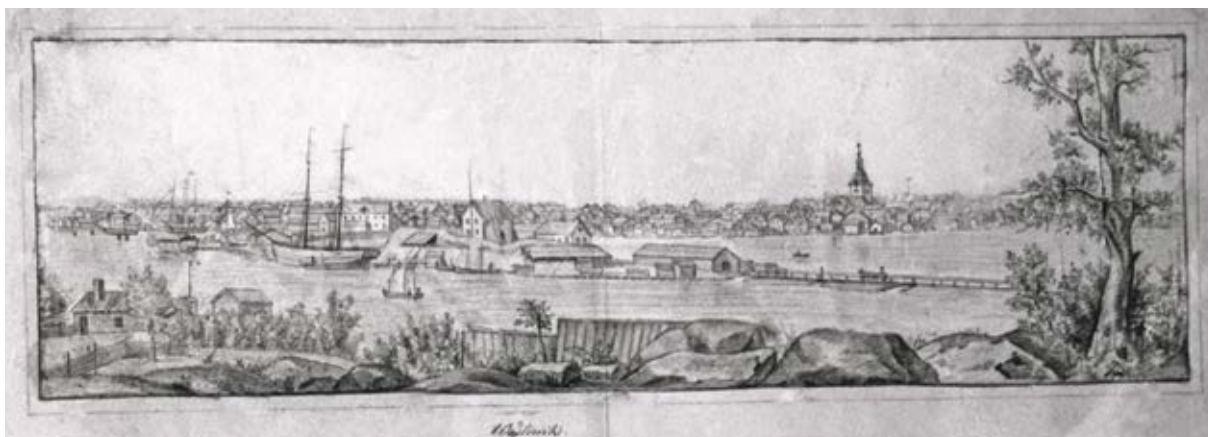


Illustration av Västervik omkring 1840. Staden har växt och förtätats. På Strömsholmen ses den stora fabriksbyggnaden som kom att präglade holmen fram till 1920-talet då den brann ned. Jämför med föregående sida. Foto: KLM bildarkiv.

gatans förlängning. På ytan har ett mindre ”kvarter” med tre fastigheter anlagts. Tomten är sannolikt redan vid denna tid framförallt bebyggd med en handelsgård med handelsbodas och magasin. Flera av dessa byggnader fanns kvar fram ännu på 1940-talet.

Kartan redovisar framförallt tomterna indelning och anger litet om själva bebyggelsen i området. Ett fåtal byggnader med mer offentlig funktion finns dock inritade. Stadskällaren och Stora Sjötullkammaren är inritade i kv. Riddarhusets södra del, liksom våghuset, på kartan benämnt ”Gjernvågen”, vilket anger att den användes för att väga allt järn från bruken innan det skeppades ut.

Strömsholmens byggnadsbestånd är noggrant redovisat. Under 1700-talet andra hälft hade Strömsholmen och den intilliggande Slottsholmen utvecklats till två mindre industriområden med fördelaktigt läge intill Skeppsbron. På kartan anges att Strömsholmen vid denna tid kallades Bränneriholmen efter det kronobränneri<sup>1</sup> som anlagts på hol-

<sup>1</sup> Kronobränneriet på Strömsholmen var ett av det femtiotal kronobrännerier som beslutades att anläggas i landet 1776 efter att Gustav III tillträtt vid makten. Underskottet i riksstaten hade vuxit kraftigt och det fanns ett akut behov att stabilisera valuta och växelkurs. Bränningen gjordes nu till ett regale, d.v.s. kungligt monopol. Man hoppades kunna arrendera ut de stora brännerierna och på så vis få in större inkomster till kronan. Efter det att hushållsbränningen åter blivit tillåten minskade antalet kronobrännerier snabbt och 1799 fanns det endast sex brännerier kvar i landet. Bränneriet i Västervik lades dock ned.

men omkring 1776. De byggnader som ses på kartan får framförallt antas tillhöra kronobränneriet, men intill bron ligger även ett tullhus. Omfattande utfyllnader har gjorts på holmen.

### 1800-talet

År 1872 upprättades återigen en stadskarta över Västervik, vilken ger en detaljerad bild av staden. Från 1800-talets mitt blomstrade Västerviks sjöfart och staden var näst efter Stockholm den mest betydande sjöfartsstaden på östkusten. Sjöfarten och handeln utgjorde de huvudsakliga näringarna i staden, men det hade även uppstått en begynnande industrialism. Västerviks befolkning växte snabbt under 1800-talets andra hälft och nya förstäder byggdes upp i stadens yttre delar.

På 1872 års karta känns situationen inom området i stora drag igen från den nästan hundra år äldre kartan. Omfattande utfyllnader har dock utförts längs hela strandkanten mot Gamlebyviken. Bryggor och pirar skjuter ut i vattnet. Kartan visar hur ytterligare utfyllnader nu har skapat en tydlig inre hamn vid Fiskarhamnen. Utfyllnaderna hade troligen utförts efter hand under hela 1800-talet, men arbetet med fiskarhamnens och torgets utvidgning hade varit särskilt intensivt under 1860–70-talet. Fiskarhamnen är försedd med stenkajer och en tidigare barlastkaj av trä är ersatt med en kaj av sten. Torgytan vid Fiskaretorget har till följd av utfyllna-



1872 års karta av Oscar Götherström visar de byggnader som fanns vid tiden. Träbyggnader är färglagda i gult, sten-/tegelbyggnader i rosa. De rosa-gula husen är troligen reveterade träbyggnader. Utredningsområdets avgränsningar anges som en lilafärgad streckad linje.

derna utökats ytterligare. Två salutorg ska enligt uppgift ha inrättats under 1870-talet. Hur dessa låg i förhållande till varandra är oklart. På kartan ses dock att en ny yta genom utfyllnad skapats sydost om det gamla Fiskaretorget, möjligen sågs det som ett nytt salutorg. I anslutning till såväl Fiskaretorget som den senare ytan finns flera bodar och magasinsbyggnader, alla med olika ägare i form av handelsmän, hantverkare och försäljningsbolag. Den tomt som ses ligga intill den nyskapade ytan, norr om kv. Adam, anges ägas av Allmänna handelsföreningen och var därmed sannolikt huvudsakligen bebyggd med handelsbodar och magasin.

1872 års karta redovisar tydligt bebyggelsen i området. Flera av de byggnader som finns inritade inom området kan följas fram till idag. Tomterna inom området utgörs övervägande av relativt stora stadsgårdar och bland ägarna

märks titlar som handlanden, rådman, konsul, brukspatron, kong sekreterare (riksdagspolitiker) och tullförvaltare. Två mindre tomter i kv. Smugglaren utmärker sig genom att ägas av två hantverkare, en skräddarmästare och en slaktare.

De karaktäristiska handelsgårdarna är lätta att urskilja i stadsmiljön. Manbyggnaden i två våningar ligger vanligen med långsidan mot gatan med portgången vid ena gaveln. Om det är en sjötomt sträcker sig den långsmala gårdsplanen med dubbla rader uthus ner mot vattnet, där en timrad brygga erbjuder förtöjningsplats. Det finns en mängd olika uthus för olika ändamål. Sjötomternas sjöbodor byggda på "husaskar" i sjön kunde i vissa fall ligga upp till 40 meter ut i sjön. Många av stadstomterna i området är endast delvis bebyggda och stora delar tycks utgöras av trädgårdar och kålgårdar.





Foto taget från kyrktornet över stora delar av utredningsområdet. På Strömsholmen ses de stora fabriksbyggnaderna som dominerade holmen och det nuvarande varmbadhusets föregångare som var av trä. Till höger om Lilla Strömmen ses tullkammaren med packhus och byggnaderna i kv. Riddarhuset. Intill vattnet ses Strandhotellets strandpaviljong och brandsstationen. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".



Odaterat foto, troligen kring sekelskiftet 1900 som visar förhållandena kring Fiskaretorget i enlighet med 1872 års karta. Fotot är taget från Hamngatan ner mot Fiskaretorget och Fiskarhamnen. På vänster sida ses Spritbolagets reveterade affärshus följt av en länga med större magasinsbyggnader och en brygga/pir i dess förlängning. Magasinsbyggnaderna i kv. Fläsklösa på höger sida förefaller ha en något enklare karaktär. Magasinsbyggnaderna intill Fiskaretorget inrymde lager på ovanvåningarna och hade försäljningsbodar i markplan. När bodluckorna fälldes ned såldes här grönsaker, rotfrukter och andra varor. Foto: KLM bildarkiv.



Fiskarhamnen och Fiskaretorget. Torgytan tycks vara belagd med kullersten och kajkanten ser ut att vara stenskodd. HamnpiREN, från vilken fotot är taget, tycks vara av trä. Här ses byggnaderna på torgets södra sida liggandes på rad; magasin, utskottsbodar och bostadshus. Det finns endast en smal passage förbi vid kajkanten. De fyra borte byggnaderna kom år 1911 att ersättas av Saluhallen i kv. Fläsklösa. Foto: KLM bildarkiv.

I kv. Brukspatronen låg under det sena 1800-talet Hotell Larsson, senare Strandhotellet, med hotellbyggnad vid Storgatan och en sommarrestaurang kallad Strandpaviljongen vid vattnet. Gamla brandstationen, uppförd 1883, med sitt karaktäristiska slangtorn låg i kvarterets nordvästra tomt.

Stadskällaren i kv. Ridarhuset ersattes vid mitten av 1800-talet av det nyuppförda Stadshotellet i det intilliggande kv. Residenset. Den stora gården hade inte längre några tullfunktioner utan fungerade som posthus mellan 1850-tal – 1877.

På 1830-talet hade en lokal byggnadsordning tagits fram, vilken reglerade hur stadens bebyggelse skulle se ut. Trähus fick inte uppföras högre än i två våningar. Uthus och magasin skulle placeras vid gränder och utmed tomtgränserna skulle det finnas staket. Hus och

plank skulle målas med ljusa färger eller rödmålas. Taken skulle täckas med tegel, skiffer eller plåt. Kartan redovisar hur dessa riktlinjer fått viss genomslagskraft. Något enstaka stenhus har uppförts, medan flera andra hus har fått reveterade fasader. Gränderna i området kantas av långsträckta uthuslängor.

Intill Lilla Strömmen ses en byggnadslänga bestående av den byggnad som inrymt gamla järnvägen och som 1879 kom att byggas om till tullkammare, samt ett packhus. Vid mitten av 1800-talet muddrades strömmen mellan Strömsholmen och Slottsholmen, vilket möjliggjorde för större fartyg att passera. Strömmen mellan fastlandet och Strömsholmen fick nu benämningen Lilla Strömmen. På 1860-talet muddrades Lilla strömmen, kanterna försågs med strandskoning och träbron ersattes av en svängbro av järn.



Fiskaretorget och fiskarhamnen sett från sjösidan, troligen sent 1800-tal. Den utskjutande bryggan tillhör fiskarhamnen och i dess förlängning ses de på rad liggande byggnaderna. Den öppna ytan vänster därom är Fiskaretorget. Den vitputsade byggnaden mitt på bilden är manbyggnaden i den stora handelsgården som 1926 ombyggdes till stadsbibliotek i kv. Ålen. Foto: KLM bildarkiv. Den öppna ytan som kan anas längs till vänster är sannolikt den nya torgyta som genom utfyllnader anordnades på 1870-talet. Foto: KLM bildarkiv.



Bilden visar de magasinsbyggnader som låg på torgets norra sida. De två försäljningsbodarna som finns på platsen idag är förlagda i den äldre magasinlängans förlängning. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".



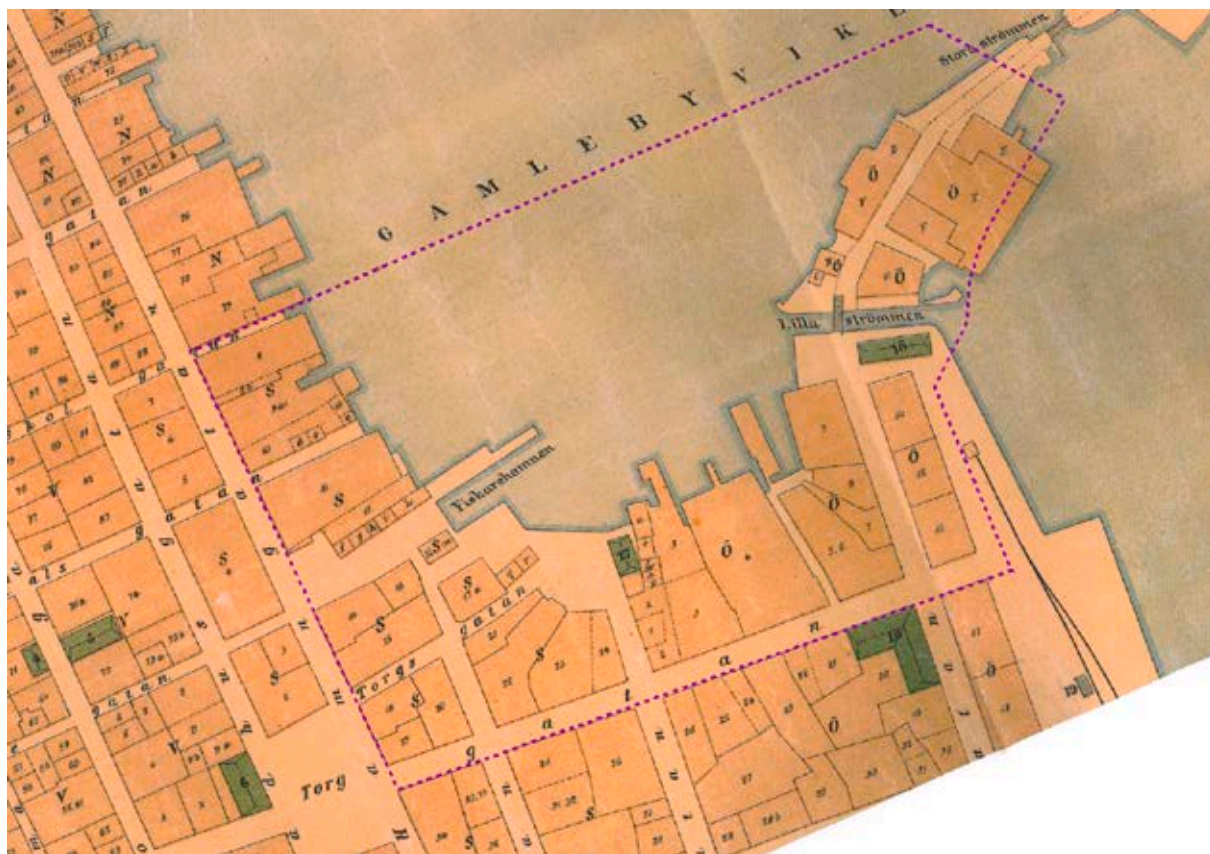
Foto taget från Skeppsbron med Storgatan i fonden under sent 1800-tal. Storgatan var stadens förnämsta affärsgata och flanörstråk och band samman Skeppsbron med Västerport, platsen för den gamla stadsporten. Längs Storgatan fanns många förnäma borgarhus. Till höger ses den Randelska gården i kv. Riddarhuset som fram till 1800-talets mitt inrymde Stora sjötullen och Stadskällaren samt därefter postkontor fram till 1877. Foto: Västerviks museums arkiv.



Strömsholmen sedd från bron över Lilla Strömmen. Två bostadshus kantar vägen. Det högra finns ännu kvar. Byggnaden som skymtar bland träden är det gamla varmbadhuset. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".

På kartan ses att Strömsholmen genom utfyllnader ökat sin yta. Kartbeskrivningen berättar att byggnaderna närmast bron är bostadshus som vid tiden ägdes av två änkefruar. I ett annat hus bodde hamnvakterna. På holmen västra del ses det äldre varmbadhuset, som under en period på 1880-talet användes som epidemisjukhus. Kronobränneriet som anlagts på 1770-talet kom att bli kortlivat och verksamheten lades ned redan under sent 1700-tal. Enligt kartbeskrivningen ägdes fabriksbyggnaderna av en handelsman, en ingenjör och en kakelugnsmakare och fungerar troligen som fabriks- och hantverkslokaler av olika slag. Fabriksbyggnaderna inrymde under sent 1800-tal Valskvarnsbolaget.

Knappt 20 år senare upprättas en ny karta över staden. Det var under det sena 1800-talet ännu handeln som utgjorde stadens viktigaste näring, men industrialiseringen började bli allt



1889 års karta av stadsingenjör W Pleijel är mer schematiskt utförd och visar inga betydande förändringar från den föregående kartan.



Foto taget strax efter sekelskiftet 1900, troligen taget från bron över Lilla Strömmen. Närmast i bild ses Strandhotellets strandpaviljong. Brandstationens karaktäristiska slangtorn sticker upp bland bebyggelsen. I bildens högra del ses Fiskaretorget. Anderbergskas huset vid Hamngatan uppfördes strax efter sekelskiftet 1900 och ses i fonden av torget. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".



Västerviks stad karaktäriserades ännu vid sekelskiftet 1900 av handelsgårdarnas sjötomter som sträckte sig ned till stranden med byggnader i form av magasin och sjöbodnar närmast Gamlebyviken samt smala gränder som avslutade med bryggor. Norr om Fiskaretorget kom denna karaktär av sjöfarts- och handelsstad att bestå ända fram till 1970-talet. Foto: KLM bildarkiv.

mer betydande. År 1891 fanns 15 fabriker i staden, bestående av boktryckerier, färgerier, väderkvarn, mössfabrik, tvålfabrik, valskvarn, maskinfabrik, urfabrik och vattenfabrik.

Kartan är mer schematiskt utförd, men ger information om kvarterens utbredning och tomternas indelning. Det har inte skett några betydande förändringar inom området. Den nya torgytan öster om Fiskaretorget har genom ytterligare utfyllnader förstörats något och kajkanterna har jämnats till.

### 1900-talets första hälft

Årtiondena kring sekelskiftet 1900 var en mycket expansiv period för Västervik med så väl ökad befolkning som kommers. Denna period kom att ge stora avtryck i hela Västervik, så även i området kring Fiskaretorget. År 1927 antogs en ny stadsplan över staden. På

den karta (från 1929) som upprättades ses de omfattande förändringar som dittills gjorts i området på såväl bebyggelse, som vägnät och kajer. Kartan anger de rådande förutsättningarna inom området, men även vad som avses utföras inom området.

Kartan visar tydligt hur man avser ge samtliga kvarter närmast Gamlebyviken en linjär avgränsning mot vattnet för att där anlägga kajer och/eller gator. Stadsplanen ritar upp en stadsmiljö utan några kvarvarande sjötomter. Då 1927 års stadsplan togs fram hade dessa planer realiserats i kvarteren i områdets södra del, medan de norra kvarteren hade sjötomter med bebyggelse ända ner till vattnet. De utfyllnader och den svängda pir/vågbrytare som var tänkt att anläggas i utredningsområdets norra del var ännu inte utförd och skulle heller aldrig komma att bli det på det vis som kartan visar.



1929 års karta visar den sista stadsplanen som omfattade hela staden. Kartan visar dels de stora förändringar som utförts i området under den expansiva period som staden upplevt vid sekelskiftet 1900 och anger samtidigt de förändringar som planerades. Den befintliga bebyggelsen är utritad med tunna svarta linjer.

De utförda åtgärderna i södra delen av området hänger samman med 1907 års beslut om att anlägga en kaj och strandväg mellan Fiskarehamnen och bron till Strömsholmen. Den nya strandvägen skulle göra det enklare att ta sig från den norra stadsdelen till Skeppsbron. Alla fastigheter längs sträckan hade då ännu strandtomter eller vattenportar. Anläggandet av Strandvägen innebar omfattande utfyllnader utanför alla de tidigare sjötomterna. Den nya strandlinjen pålades och försågs med strandskoning och en träkaj. Stora delar av den befintliga låga trähusbebyggelsen inom området byggdes om eller revs för att ge plats åt Strandvägen. I kv. Smugglarens norra del ses ännu äldre bebyggelse ligga kvar på gatemark, men avses sannolikt att rivas. På den plats i kv. Brukspatronen där Strandhotellets strandpaviljong legat uppfördes den kanske mest an-

slående byggnaden, det högresta Häggbladiska huset med tydligt storstadsmässiga ambitioner i sin utformning.

Vid Fiskaretorget se en annan av de större byggnader med storstadsmässig prägel som uppförts inom området under sekelskiftets expansiva byggnadsperiod, Saluhallen. Den handelsgård med mangård och tillhörande uthus och bodar som tidigare legat på platsen hade köpts in av staden 1908. Den tidstypiskt utförda saluhallen med tillhörande köttbesiktningsslokaler som ritats av den lokale arkitekten Fredrik Anderberg stod klar 1911. Det hade då under en längre tid riktats kritik mot fisk- och köttförsäljningen vid Fiskaretorget och svårigheterna med god hygien. Handeln med fisk kom även efter saluhallens uppförande att i stor utsträckning förekomma på torget. En torgdag under tidigt 1900-tal, när skärgårdsbefolk-



Foto över Fiskaretorget från tidigt 1900-tal. De två magasinsbyggnader som legat på den öppna ytan mitt i bilden har rivits. Husen bortanför den öppna ytan kom att rivas i samband med att Saluhallen skulle uppföras. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".



År 1911 stod en märkesbyggnad klar vid Fiskaretorget, Saluhallen. Även den ritad av arkitekt F Anderberg i en jugendinspirerad stil. Hit förlades kött- och fiskhandeln. Femton affärsidkare öppnade försäljningsstånd i den nybyggda saluhallen. Saluhallen ägdes av staden fram till 1938. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".





Torghandeln på Fiskaretorget var livlig och välbesökt även sedan Saluhallen uppförts. Till vänster ses delar av den bebyggelse som fram till 1900-talets mitt låg på den utfyllda ytan sydost om Fiskaretorget, idag obebyggd torgyta. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".



Korsningen Hamngatan – Fiskaretorget under tidigt 1900-tal. Den stora handelsgårdens stora reveterade manbyggnad i kv. Ålen fungerade vid denna tid som järnhandel. År 1928 kom den att byggas om till stadsbibliotek. Foto: KLM bildarkiv.



Foto taget omkring 1920. Strandvägen tycks vara färdig och en enkelradig allé har planterats längs vägen. Det höga Häggbladska huset reser sig som en iögonfallande solitär i miljön. Foto: Scannat ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".

ningen kom för att sälja sina fiskfångster, blev hamnen full av roddbåtar och mindre segelbåtar. Det tidiga 1900-talets stadsomvandling med större affärshus och saluhall kom givetvis att påverka torghandeln. Hantverksalster, kläder, frukt, blommor, grönsaker, ägg och höns kunde fortfarande saluföras på torget. På kartan ses även att den inre Fiskarhamnen avsågs att fyllas igen och att hamnpiren intill Fiskarhamnen var tänkt att förlängas.

I anslutning till Fiskaretorget ses att en stor del av de magasinsbyggnader och bodar som tidigare legat på platsen rivits. I kv. Abborren och Ålen i områdets norra del ses dock ännu långa magasinsbyggnader finnas kvar. Kv. Ålen tycks av kartan att döma ha avsetts att införlivas i den stora öppna torgytan. Den streckade markeringen norr om kv. Adam anger att det ännu finns kvar bebyggelse på torgytan i Torggatans och Bredgatans förlängning, men att man avser att riva den för att åstadkomma en större öppen torgyta.

Under 1900-talets första hälft kallades Strömsholmen ännu för Fabriksholmen. På holmens västra sida hade det gamla varmbadhuset ersatts av ett nytt varmbadhus ritat av arkitekt Fredrik Anderberg. Det tidstypiskt utformade varmbadhuset i jugendstil stod klart 1910 och utgjorde ännu ett exempel på de större, tidstypiska och mer storstads-mässiga byggnader som uppfördes i området. Valskvarnsbolagets verksamhet hade lagts ned 1896 och under åren kring sekelskiftet 1900 förekom flera olika verksamheter i de gamla fabriksbyggnaderna på holmen östra sida. År 1896 bildades AB Stegeholms träförädlingsfabrik i valsvarnsbolagets fastighet, men verksamheten flyttade redan 1904. Svenska garvfämningsfabriken höll till på Strömsholmen mellan 1905-1909. Därefter anlades fiskkonservfabriken Vesta. Fabriken brann ned 1923, men en ny anläggning återuppbjuggdes (revs 1981). På holmens södra del hade ännu vaktmännens sin bostad.



Västervik. Utsikt från Kulbacken.

Utsikt från Kulbacken över Slottsholmen och Gamlebyviken omkring 1910-talet. På Strömsholmen ses det nyuppförda varmbadhuset som stod klart 1910 och som ersatte ett äldre varmbadhus av trä. I det utmärkande tornet inrymdes en cistern. I källarvåningen fanns andraklassavdelning, maskinrum och tvättstuga, på bottenvåningen simhall, bastu, tvätttrum, duschar och förstaklassavdelning och på den övre våningen bostäder för personalen. Den kanske mest anslående byggnaden på bilden är den högresta byggnaden i kv. Brukspatronen utmed den nyanlagda Strandvägen; Häggbladiska

huset. På dess plats låg tidigare Hotell Larsson/Strandhotellets strandpaviljong utmed vattnet. I samband med anläggandet av Strandvägen köptes hotellet av dir Emil Häggblad som lät riva de gamla byggnaderna och istället uppföra den anslående byggnaden. På dess högra sida anas tornet som hörde till gamla brandstationen utmed Brunnsgratan, kallat Spruthuset. Foto: KLM bildarkiv.



Foto taget från Skeppsbron norra del kallad "Haket" omkring 1910-talet. Till vänster ses husen på den mellersta gården i kv. Riddarhuset. Det lilla huset på kajen kallades i folkmun för "Snokebo" och var en tullvaktstuga. I anslutning till Lilla Strömmen ses stadens tidigare järnväg och packhus som 1880 byggts om till tullkammare. Båda de senare byggnaderna finns med redan på 1781 års karta och låg kvar på platsen till 1900-talets mitt. På Strömsholmen ses fabriksanläggningen som hörde till fickkonservfabriken Vesta. Till vänster om fabriksbyggnaderna ses det lilla bostadshuset intill Lilla Strömmen som ännu ligger kvar och i fonden tronar det nyuppförda varmbadhuset. Foto: Västerviks museums arkiv.



År 1923 brann fiskkonservfabriken på Strömsholmen. Strax efter branden uppfördes dock en ny anläggning, vilka revs på 1980-talet då Slottsholmsvägen skulle byggas. Foto: Scannad bild ur Kjellgrens bok "Västervik 1900 till 1930".



Den ekonomiska kartan från 1944 visar vad av 1927 års planer som därtills förverkligats.

1944 års ekonomiska karta anger vad som skett i området sedan 1927 års stadsplan. Den inre Fiskarehamnen har fyllts ut och Fiskaretorget har nu börjat få den form som vi känner igen idag. Viss bebyggelse ses dock ligga kvar

på torgytan norr om kv. Adam. Den gamla hamnpiren intill Fiskarehamnen har inte förlängts såsom tänkts, men däremot har en ny, betonggjuten pir av betong anlagts strax norr om den gamla. Delar av den planerade utfyllnaden i områdets norra del har utförts, vilket resulterat till att den södra tomten i kv. Abborren inte längre har sjötomt. Bebyggelsen inom kvarteret framstår dock ännu vara orörd.

Vid mitten av 1900-talet var ännu flera av kvarteren i området, som kv. Adam, bebyggda med handelsgårdar med större mangårdar, handelsbodas och uthus.

År 1930 muddrades Lilla Strömmen och försågs med strandskoningar. Den dåvarande svängbron av järn från 1866 ersattes av en bredare betongbro med stensatta brofästen. På kartan ses även en mindre pir gå ut på holmens västra strand. På holmens västra sida kan varmbadhuset anses och på den östra sidan ses fabriksbyggnader och bostadshus.



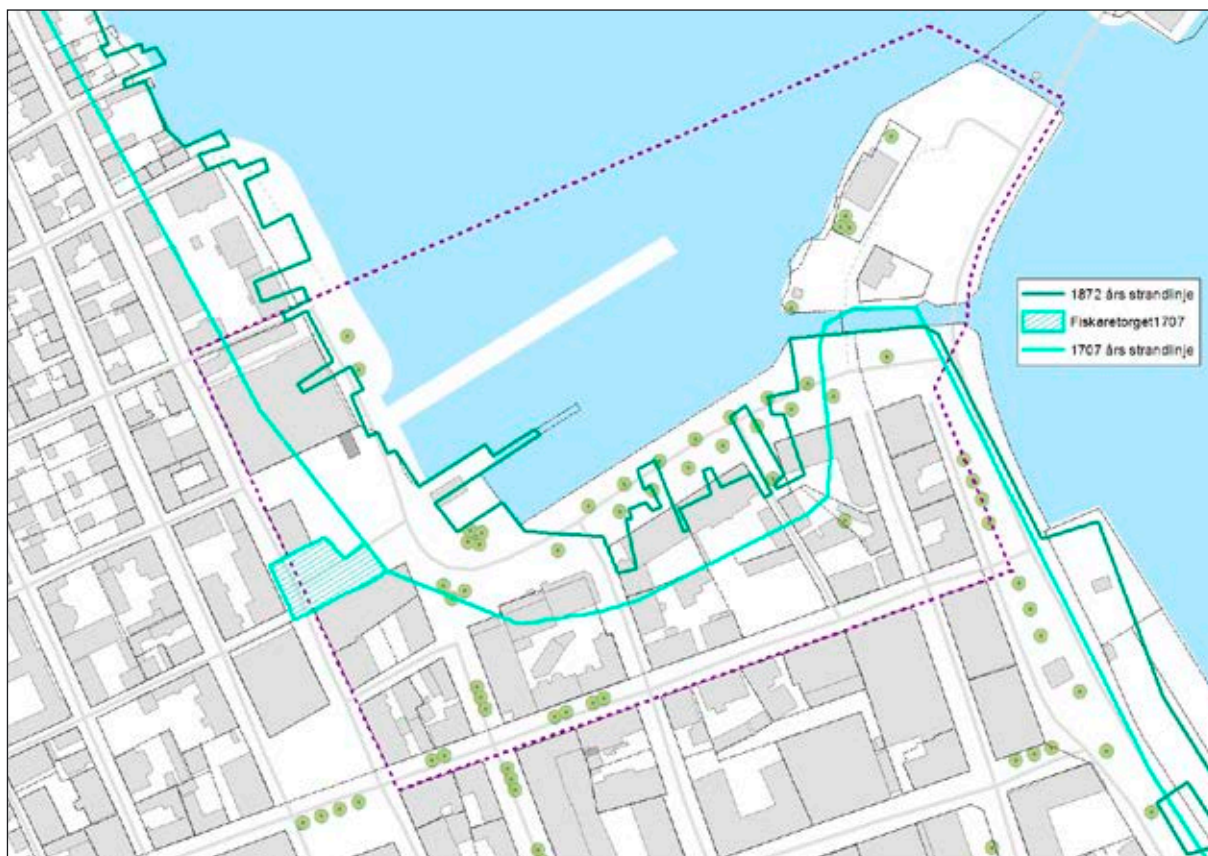
Foto från 1951 över Strömsholmen, som vid denna tid ännu var tätt bebyggd med fabriksbyggnader, bostadshus och varmbadhus. Till höger ses några äldre byggnader i kv. Smugglaren som under 1980-talet ersattes av nya flerfamiljshus. Foto: Tradera.



Utblick från tornet i S:ta Gertruds kyrka över området intill Gamlebyviken. Fotot är troligen taget på sent 1950-tal, alldeles innan 1960–80-talets expansiva stadsbyggnadsfas kom att omdana området. Flerbostadshuset intill det Häggbladiska huset i kv. Brukspatronen som stod klart 1953 är uppfört, men det finns ännu äldre bebyggelse i kv. Smugglaren och kv. Adam. Intill Lilla Strömmen ses den gamla tullkammaren, som senare inrymde stadsboksamlingen. Foto: KLM bildarkiv.



Foto över Fiskaretorget från 1955, taget från Strömsholmen. Längst till vänster ses saluhallen och ett ännu kvarliggande magasin på torgytan öster om kv. Fläsklösa. Fiskaretorget har genom utfyllnader nu fått en tydlig utbredning mot sydost (vänster på bilden). Till höger ses den äldre bebyggelsen i kv. Ålen och Abborren i form av stadsgårdar med magasinbyggnader närmast vattnet. Av denna bebyggelse finns idag endast det f.d. stadsbiblioteket kvar. Längst till höger ses den långa betongjutna piren från 1940-talet. Foto: KLM bildarkiv.



Kartan visar hur området ter sig idag. För att ge en bild av hur området utvecklats genom successiva utfyllnader finns strandlinjerna från två äldre kartor inritade. Den ljusblå linjen anger 1707 års strandlinje och Fiskaretorgets dåvarande utbredning. Det mörkblå strecket visar 1872 års kajer med tillhörande bryggor och pirer.

### 1900-talets andra hälft fram till idag

Under efterkrigsåren inföll ännu en mycket expansiv stadsbyggnadsfas i stadens historia. Under perioden 1960–80-talen kom en mängd nya byggnader och områden att uppföras i såväl stadens ytterområden som i dess centrala delar. Kartan visar hur efterkrigstidens stadsförnyelse gjort mycket radikala avtryck inom området kring Fiskaretorget – Grönsakstorget och de kringliggande kvarteren, dels genom sanering av äldre bebyggelse och de storskaliga affärs-, kontors- och bostadsbyggnader som har uppförts i dess ställe, dels genom utfyllnader och nya trafikleder.

År 1957 togs en generalplan fram för Västervik i vilken det föreslogs att en strandväg skulle anläggas i områdets norra del och vidare norrut i det gamla norra kvarteret mellan

Hamngatan och Gamlebyviken, i enlighet med 1929 års stadsplan. Riksantikvarieämbetet ställde sig dock mycket kritiska till de planerade förändringarna, eftersom området i hög utsträckning hade kvar en tydlig karaktär av sjöfarts- och handelsstad med få motsvarigheter i landet. År 1969 utarbetades en trafikledsplan för gamla norr, i vilken det nu föreslogs att en strandväg skulle anläggas på en utfyllnad utanför den gamla bebyggelsen, på så vis skulle den gamla bebyggelsen i området bevaras samtidigt som man skulle få en fungerande trafikgenomströmning. Riksantikvarieämbetet ställde sig tveksamt positiv till det aktuella förslaget. Vid mitten av 1970-talet när delar av de planerade utfyllnaderna (och rivningarna) verkställdes uppstod dock starka protester från



Efterkrigsårens intensiva stadsbyggnadsperiod kom att få stora konsekvenser för miljön kring Fiskaretorget. Fotot är troligen taget i början av 1970-talet då den äldre bebyggelsen i kvarteren Ålen och Abborren ännu fanns kvar. Foto: KLM bildarkiv.



Samma vy år 2015. I kv. Ålen finns endast det f.d. stadsbiblioteket kvar och en ny upphöjd torgyta har skapats. Norra kvarteret, d.v.s. områdets norra del, genomgick omvälvande förändringar i början av 1970-talet då all den karaktärsfulla bebyggelsen i kv. Abborren och Gäddan (utanför utredningsområdet) revs och utfyllnader gjordes utanför den tidigare tomtmarken. De långsträckta byggnadsvolymererna med gavlar ut mot vattnet kan ses som en strävan att anknyta de tidigare magasinbyggnaderna som låg på platsen. Åtgärderna medförde att denna del av stadsmiljön fick en helt annan karaktär.



Husen i kv. Adam uppfördes på 1960-talet och byggdes senare på med ytterligare en våning. Husen står i skarp kontrast till den äldre, mer småskaliga bebyggelsen som tidigare låg på platsen.

allmänheten<sup>2</sup> och kulturmiljövården<sup>3</sup>, vilket resulterade att flera av de planerade åtgärderna inställdes.

1960–70-talets omfattande planer för det gamla norra kvarteret i staden kom således endast till viss del att förverkligas och syns tydligast inom den del av gamla norr som ligger inom utredningsområdet, d.v.s. kv. Ålen och Abborren (samt kv. Gäddan strax norr om utredningsområdet). I kv. Ålen revs all den

kvarvarande äldre bebyggelsen, förutom den gamla handelsgårdens f.d. mangård som sedan 1920-talet fungerat som stadsbibliotek. På den f.d. handelsgårdens gamla tomtmark anlades under 1970–80-talet den förhöjda torgyta med betongkar för planteringar som kan upplevas idag, kallad Grönsakstorget. I kv. Abborren revs all befintlig bebyggelse, d.v.s. två reveterade trähus mot Hamngatan med tillhörande magasinlängor ner mot vattnet. Den nya byggnad som under 1970–80-talet uppfördes på dess plats är utformad med gavelpartier mot vattnet, sannolikt i ett försök att efterlikna den bortrivna bebyggelsen för att bibehålla stadens karaktäristiska prägel från sjösidan. Utanför kv. Abborren och Gäddan finns idag den utfyllnad för planerad gata som hann utföras innan projektet inställdes. Ett gångstråk har anlagts på utfyllnaden.

<sup>2</sup> Protestgruppen Miljö och Trafik i Västervik (MoTiV) bildades och ombildades från 1976 till ett politiskt parti – VDM.

<sup>3</sup> Riksantikvarieämbetet beskrev i ett av sina yttranden miljön som en av "de mest anslående stadsbyerna i Sverige". Från Gamlebyviken sett hade detta område ännu en tydlig karaktär av sjöfarts- och handelsstad, menade man, med få motsvarigheter i landet. Flera byggnadsminnesförklaringar verkställdes inom "gamla norr" för att rädda de mest karaktärsfulla byggnaderna.





Den sammanhängande torgytan sett från Grönsakstorget.

Under 1960-talet togs även flera förslag fram på hur Fiskaretorget och det kringliggande kvarteren kunde omvandlas och utvecklas. I de mer radikala förslagen var i stort sett all den gamla bebyggelsen inom utredningsområdet ersatt med nya storskaliga byggnader i storkvarter med parkeringsplatser och stora trafikleder. Bebyggelse från denna period återfinns i stort sett alla de aktuella kvarteren, men upplevs kanske som mest framträdande i kvarteret Adam (förutom kv. Abborren där all bebyggelse ersattes) ligger beläget i anslutning till den öppna torgytan. Under 1960-talet revs all äldre bebyggelse i form av bostads- och affärsbyggnader, magasin och uthuslängor i kvarterets norra och östra del. De nya affärsbyggnader som uppfördes står i skarp kontrast till de byggnader de ersatte.

Den nuvarande utbredningen av den sam-

manhängande torgytan vid Fiskaretorget och Grönsakstorget hänger samman med de omdaningar som utfördes under efterkrigsåren. Det var dels rivningarna i kv. Ålen som medförde att torgytan utökades, men även rivningarna av de byggnader som fram till 1960-talet låg på torgytan norr om kv. Adam. Detta har också fått konsekvensen att Torggatan och Bredgatans sträckningar förkortats. Två försäljningsbodas finns utplacerade intill Fiskarhamnen som genom sin placering markerar den tidigare längan av magasinsbyggnader och hur långt Fiskarhamnen gick in under sent 1800-tal. På torgytan återfinns även ett äldre pumphus som flyttats från Stora torget på 1980-talet. Mellan åren 2003-2004 försågs torgytan med en ny beläggning och sedan denna ombyggnad låts gående och fordon mötas utan trafikljus eller skyltar.

Intill det högresta Häggbladskas huset i kvar-



På Strömsholmen finns idag endast två byggnader kvar, varmbadhuset och ett mindre bostadshus.



Utmed Strandvägen finns hus från hela 1900-talet. De två högresta husen i kv. Brukspatronen utmärker sig i stadssiluetten.

teret Brukspatronen uppfördes 1953 ett tidstypiskt utfört flerbostadshus. Den f.d. brandstationen som legat på tomten revs.<sup>4</sup> Den äldre bebyggelsen på den norra tomten i kv. Riddarhuset hade ersatts med en tidstypisk byggnad redan under 1960-talet. I den stadsplan som upprättades i samband med Slottsholmsleden medgavs även rivning av den äldre bebyggelsen i kv. Smugglarens norra del, som allt sedan Strandvägens anläggande legat på tilltänt gatumark. Det kom dock att dröja fram till mitten av 1980-talet innan byggnaderna revs och ersattes med nya flerfamiljshus.

Efterkrigstidens stadsomvandling kom även att påtagligt förändra Strömsholmens karaktär. Allt sedan 1960-talet hade det funnits planer på att anlägga en nya genomfartsled över holmen och riva stora delar av den befintliga bebyggelsen. I slutet av 1970-talet fattades så ett beslut om att bygga en ny trafikled förbi Skeppsbron, över Strömsholmen och Slottsholmen mot Norrlandet. Slottsholmsleden utgjorde en del av den större trafikplan som även inbegrep den ovan nämnda trafikleden via Fiskaretorget och rivningar av stadsbebyggelsen. Åren 1978-79 genomfördes med anledning av detta vägbygge de första arkeologiska undersökningarna någonsin i Västerviks stad och under 1970–80-talen utfördes omfattande rivningar av framförallt industribebyggelse, men även bostadsbebyggelse på holmen. Den tidigare tätt bebyggda holmen har idag endast två byggnader kvar, det f.d. varmbadhuset<sup>5</sup>

4 Det höga slangtornet hade tagit bort redan på 1920-talet då byggnaden blev ombyggd till auktionskammare.

5 År 1985 stängde Varmbadhuset på Strömholmen och blev istället turistbyrå, vilket den användes som fram till ca 2012.



Slottsholmsledens förhöjda vägbank har medfört att Varvsgatan stängts av mot norr.

och ett äldre bostadshus. Slottsholmsleden anlades på utfyllnader vid Strömsholmens östra sida och en ny bro över Lilla Strömmen. Den nya leden var helt klar 1983. Slottsholmsleden kom att medföra att kontakten mellan staden och hamnen vid Skeppsbron skars av. Den nya vägens förhöjda körbana vid korsningen med Strandvägen medförde att Varvsgatan stängdes av mot norr och att den del av Strömmsgatan som tidigare fortsatt över Strömsholmen omvandlades till gångstråk.



Det är det stadsnära vattenläget som har gett området dess historiska huvudfunktion som fiskarhamn och försäljningstorg. Pirar, träkajer, bryggor och torgytan är viktiga element som förmedlar denna historiska funktion.

## Kulturhistorisk karaktärsbeskrivning

Fiskaretorget – Grönsakstorget och de kringliggande kvarteren utgör en viktig del av Västerviks stad och dess historiska utveckling. Ovanstående historik anger att det är ett stadsrum som påtagligt representerar och uttrycker stadens historiska identitet som handels- och sjöfartsstad. Nedan följer en beskrivning av utredningsområdets karaktär och vilka objekt, strukturer, samband och egenskaper som är särskilt viktiga för platsens kulturmiljö.

### Status och funktion

Fiskaretorget och de kringliggande kvarteren intill Gamlebyviken har historiskt sett haft såväl en viktig funktion som hög status i staden, något som lever kvar än idag. Fiskaretorget och de kringliggande kvarterens fungerar än idag som handelsplats med torghandel och affärshus. Området utgör fortfarande en statusfylld plats i stadskärnan, framförallt för kommers, men även för vattennära rekreation med uteserveringar och gästhamn.

Områdets höga status hänger historiskt sett samman med den breda vattenfronten med de två äldre hamnarna, Fiskarhamnen och Skeppsbron, vilka varit avgörande för stadens utveckling. Fiskaretorget med den intilliggande fiskarhamnen var redan under medeltiden en av stadens mest betydelsefulla platser, som hamn och som handelsplats. Handelsmännens och storborgarnas gårdar, många med sjötom-

ter, låg tätt i kvarteren kring Fiskaretorget och vidare bort mot Skeppsbron. Att Fiskaretorget och de intilliggande sjötomterna blev kvar även efter att staden återuppbyggts efter 1670-talets rutnätsplan, tyder på platsens betydelse som värdefull handelsplats och på stadsinnevånarnas vilja att bevara denna äldre funktion och struktur.

Kv. Riddarhuset i områdets östra del mot Skeppsbron används idag framförallt för boende och byggnaderna har idag en lågmäld status i stadsmiljön. Sedan Slottsholmsvägen anlades har kvarterets historiskt tydliga funktionella koppling till Skeppsbron förtagits. Kvarteret och området närmast Lilla strömmen har historiskt sett haft en funktion och status som skiljer sig från det övriga området. De stora gårdarna med fondhus ut mot Skeppsbrofjärden anger kvarterets historiskt höga status och viktiga funktioner. Här låg redan under 1700-talet flera offentliga verksamheter, flera med tydlig koppling till sjöfarten vid Skeppsbron.

Strömsholmen utmärker sig också i området, framförallt genom sin karaktär som en tydlig holme i stadsmiljön, men även genom status och funktion, såväl idag som historiskt sett. Idag bär holmen prägel av ett rekreationsområde med vattennära promenadstråk och den välbevarade badhusbyggnaden. Det finns litet i dagens miljö som berättar om att holmen allt sedan 1700-talet fram till 1980-talet haft en industriell funktion.



De två stora stadsgårdarna i kv. Ridarhuset anger kvarterets forna status. Kvarteret har historiskt sett haft en viktig koppling till verksamheten vid Skeppsbron. I fonden skymtar Strömsholmen som genom sitt strategiska läge historiskt haft tullfunktioner och flera industriella verksamheter.

## Skala

Områdets skala har i flera avseenden förändrats över tid, från det mindre till det större. Det finns dock delar i miljön som genom sin skala ännu vittnar om ett äldre tillstånd. Fiskarhamnen har väsentligen bevarat sin historiska skala som angöringshamn för mindre för mindre båtar, de större fartygen har lagt till vid Skeppsbron. Utseendemässigt har dock dagens utfyllda fiskarhamn litet likhet med 1700-talets hamn. I områdets inre delar, exempelvis utmed Storgatan, Smugglaregränd och Skeppsbron är skalan i hög utsträckning också oförändrad. Skalan på de bevarade äldre gårdarna och husen anger att tomterna i området attraherat de mer förmögna borgarna.

Den förändrade skalan är mest genomgripande i området kring Fiskaretorget och längs Gamlebyvikens strand. Med början un-

der 1800-talet, men mer intensifierat under 1900-talet, har skalan i områdets vattennära delar sakteligen förändrats. Den en gång lilla torgytan vid dagens Fiskargatan, har genom utfyllnader och rivningar mångdubblats. Kvarteren som omger den stora torgytan är idag bebyggda med storskaliga affärs- och bostadshus, vars skala är avlägsen från den bebyggelse de ersatte. Den förändrade skalan är särskilt påtaglig när man ser på området från sjösidan. Från sjösidan har området präglats av en enklare och mer småskaliga anläggningar i form av bodar, magasin och bryggor.

## Privat och offentlig prägel

Utredningsområdet, och i synnerhet torgytan och de närmast kringliggande kvarteren, har idag en påtagligt offentlig karaktär. Vissa delar



Skalan kring torget har succesivt förändrats till det större under 1900-talet. Det låga f.d. brygghuset vid Bredgatan i kv. Borgaren och är den enda kvarvarande byggnaden i området som kan representera de låga, gavelvända magasinsbyggnader som under tidigt 1900-tal ännu låg utefter Gamlebyvikens strand.

av området har även historiskt haft en tydlig offentlig prägel. Fiskaretorget och Fiskarhamnen har troligen medeltida anor som ett offentligt stadsrum och en allmän kaj. Området har ett centralt läge och närhet till in-/utloppet genom Stora Strömmen, längre tillbaka Lilla Strömmen. Flera gator inom området, som Storgatan och Bredgatan, får också antas ha långa anor med offentlig prägel.

Den mest påtagliga förändringen har skett i de vattennära delarna, vilka idag har en påtagligt offentlig prägel. Utmed stranden låg ända fram till tidigt 1900-tal, i de norra delarna fram till 1970-talet, långsmala privata sjötomter bebyggda med handelsgårdar med magasin och bodar ända ned till vattnet. Det tidiga 1900-talets stadsomvandling innebar betydande förändringar av området närmast Fiskaretorget och medförde en ökning av dess

offentliga karaktär. De privata sjötomterna försvann helt och marken närmast vattnet omvandlades till allmän gatumark och allmän kaj.

I utredningsområdets östra del har utvecklingen delvis varit en annan. Kvarteren Riddarhuset, Smugglaren och Brukspatronen präglas idag framförallt av rena bostadshus. Här har dock historiskt sett funnits flera offentliga verksamheter, som hotell, post, biograf och butiker. Idag.

Strömsholmens prägel avseende privat och offentligt, är mer oförändrad.

### Strukturer och visuella samband

Områdets övergripande struktur följer huvudsakligen 1600-talets stadsplan med närmast rätvinkligt gatu- och kvartersmönster enligt renässansens ideal, utifrån vilken staden åter-



Korsningen Storgatan – Strömsgatan. I fonden ses Skeppsbrofjärden. Strömsgatan följer en markant åssträckning och visar på hur 1670-talets rutnätsplan till viss del anpassades till terrängen.

uppbyggdes efter branden på 1670-talet. De rätvinkliga gatorna ger tydliga fysiska samband inom området och med den omgivande stadsmiljön. Storgatan, stadens paradgata, som historiskt band samman Skeppsbron med Västerport, är ett tydligt sådant exempel. Förutom att fysiskt binda samman staden, ger de raka gatorna även visuella samband genom att erbjuda långsträckta siktlinjer. Det finns dock avvikelser i stadsbildens strikta rutnätsplan som speglar äldre skeenden och som indikerar att gator och platser har, eller kan ha, äldre kontinuitet än till 1600-talet. Några av dessa går att finna inom utredningsområdet. Fiskaretorget utgör som tidigare nämnts ett sådant inslag.

Skolgatan ger ett fysiskt samband mellan S:ta Gertruds kyrka och stranden vid Gamlebyviken samt visuellt vidare över vattenspegeln till Strömsholmen. Den moderna bebyggelsen som kantar gatan förtar dock en del av gatumiljöns historiska karaktär.







Innergården på Wimmerströmska gården i kv. Adam är en av de tidigare sjötomter som har en tydligt bevarad historisk rumslighet. Magasinet visar genom sin placering den tidigare sjötomtens indelning.

Man kan även notera en viss terränganpassning av rutnätspanen, vilken märks exempelvis på Strömngatan som följer en markant åssträckning, samt skevheter som talar för äldre stadsdelar. Närheten till vattnet har också skapat historiska strukturer inom området. I kransen av kvarter kring Fiskarhamnen finns ännu spår av en ålderdomlig gatu- och tomtstruktur som går tillbaka på medeltida mönster, trots att dagens tomter eller strandlinjer inte är medeltida i sig. Från 1600-talet strävade myndigheterna mot att få bort privata sjötomter till förmån för breda allmänna kajer, men i Västerviks kantades stränderna av långsmala sjötomter med bryggor och magasin ända fram på 1900-talet. I kvarteren Adam och Smugglaren finns tydliga spår efter de gamla sjötomterna i form av kvarvarande tomtgränser och gårdsbyggnadernas placeringar. Västervik är en av få städer i landet där sådana tomter har bevarats.

Några sentida förändringar har dock medfört att äldre strukturer och samband blivit otydliga eller försvunnit inom området. Med anläggandet av Slottsholmsvägen under tidigt 1980-tal, skars den funktionella kontakten med vattnet delvis av i områdets östra del genom en ökad trafik och en upphöjd vägbank. Vägens nivåskillnad i förhållande till omgivningen fick till följd att fysiska samband med flera omgivande gator gick förlorad. Både Varvsgatan och Strömngatan är avbrutna mot norr och Strömngatans tidigare fortsatta sträckning över Strömsholmen är omvandlad till gångstråk.

Vattenkontakten präglar påtagligt området. Från de flesta gator och/eller gatukorsningar som finns inom området, liksom från den publika torgytan vid Fiskaretorget – Grönsakstorget, upplevs vattenkontakten mycket tydligt. Staden har sannolikt alltid haft både en visuell och funktionell kontakt med såväl Gamlebyvi-



Strömmsgatan har historiskt sett bundit samman Strömsholmen med fastlandet och vidare mot järnvägsstationen. Pollare och betongsuggor är idag utplacerade i korsningen med Strandvägen.

ken som Skeppsbrofjärden genom gator. Vattenkontakten, såväl gatuutblickar som vatten nära stadsrum, förklarar stadens lokalisering samt framhäver stadens näringslivshistoria från medeltid fram till idag. 1900-talets utfyllnader utanför de gamla kvarteren utökade vattenkontakten och har gjort det möjligt att även röra sig utmed vattnet. Historiskt sett har rörelsen till och ifrån stranden, både från sjösidan och från landsidan, varit viktigare än att ta sig utmed stranden. Att röra sig utmed vattnet har varit kännetecknande för de områden som utgjort hamn.

Strömsholmen har genom bron över Lilla Strömmen haft en fysisk koppling till fastlandet sedan 1600-talet. Gångstråket som leder över holmen utgör en rest av Strömmsgatan som fram till 1970-talet passerade nära den kvarvarande bebyggelsen, rakt genom holmen. Idag

är det framförallt den visuella kopplingen till området kring Fiskaretorget – Grönsakstorget som är tydligt.

### Rumslighet

Genom den historiska överblick som gjorts i denna utredning kan man konstatera att delar av miljön inom utredningsområdet genomgått stora förändringar, medan andra haft en tydlig rumslig kontinuitet. Det finns fortfarande flera gaturum, kvarter och tomter som speglar en historisk rumslighet.

### Torget

Fiskaretorget kan betraktas som stadens äldsta torg, med en trolig kontinuitet sedan medeltiden. Dagens Fiskaretorget har dock en helt annan och väsentligt större utbredning än vad



Stråket från Fiskarhamnen upp till Hamngatan utgör det äldre Fiskaretorgets utbredning, som till följd av utfyllnader successivt "förlängts". Dagens stora torgyta saknar historiska referenser. Dagens färg-, form- och materialvarierande beläggningar har tillkommit under senare tid och ger torgytan ett splittrat intryck.

1700-talets Fiskaretorget hade. Successiva utfyllnader och rivningar, framförallt utförda under 1960-1970-talet har skapat den miljö som finns idag. Det ursprungliga läget för Fiskaretorget är paradoxalt nog den yta som bär minst torgkaraktär inom det stora sammanhängande torgområdet, nämligen ytan framför saluhallen som till stora delar upptas av Fiskaregatans körbana, trädplanteringar och av en cykelparkering. Den yta som istället bär tydligast torgkaraktär är istället det fysiskt upphöjda Grönsakstorget som anlades först vid sent 1970-tal efter en sanering av äldre bebyggelse.

### Gatorna

Gatorna i området kantas huvudsakligen av bebyggelse, vilket påtagligt bidrar till en rumslig-

het. Bebyggelsens skala, ålder och utformning ger dock gatumiljöerna vitt skilda karaktärer. Några gator som präglas av en mer historisk rumslighet är Storgatan och Smugglaregränd. Utmed Storgatan finns ännu en stor andel äldre bebyggelse kvar, vilka bidrar till gatans historiska karaktär. Smugglaregränd är troligen en vattugränd som funnits innan 1670-talet och som aldrig rätats ut så som 1600-talsplanen föreskrev. Grändens historiska karaktär är beroende av den anslutande gårdsbebyggelsen. Strandvägen som mynnar ut i Fiskaretorget präglas istället av en stark rumslig föränderlighet. Gatan är helt förlagd på utfyllnader och kantas av bebyggelse från hela 1900-talet med variation i såväl skala som utformning.

Gatornas beläggningar har betydelse för hur gatumiljöerna och stadsmiljöerna upplevs.



Smugglaregränd i områdets sydöstra del (och Skolgatan i området nordvästra del) utgör smala gator som ger en förståelse till äldre strukturer med "vattugränder". Här har de kringliggande byggnaderna en viktig betydelse för rumsligheten.

Idag förekommer en mängd olika beläggningar och kombinationer av beläggningar på gatorna, i många fall helt utan historisk förankring. Smugglaregränd är den gatumiljö vars beläggning upplevs som mest ålderdomlig. Där kantas den gatstensbelagda körbanan av kullersten.

Träd och annan växtlighet kan också bidra till en rumslighet i stadsmiljön. Några av de trädplanteringar som finns i miljön har hög ålder och bidrar till gatumiljöns kulturhistoriska karaktär. Den enkelradiga allé som finns mellan Varvsgatan och Slottsholmsvägen kan ses på foton från sent 1800-tal. Då, liksom nu, bidrog den till att Varvsgatan en tydlig rumslighet och avskärmning mot Skeppsbron samt idag även Slottsholmsvägen. En enkelradig allé utmed Strandvägen planterades i samband med att Strandvägen anlades under tidigt 1900-tal och har i sen tid kompletterats till en dubbelsidig allé. De äldre, idag högväxta träden bidrar med en kulturhistorisk rumslighet till gatumiljön och berättar om sekelskiftets stilideal med breda, trädkantade esplanader.



Den obebyggda tomten i kv. Brukspatronen vid korsningen Storgatan – Smugglaregränd utgör ett främmande inslag i den tätt bebyggda stadsmiljön utmed Storgatan och otydliggör Smugglaregränds värdefulla gatumiljö.



Storgatan omkring 1910-talet. Husen närmast i bild ligger i kv. Smugglaren och har än idag en välbevarad äldre karaktär. Tredje huset från höger revs i början av 1990-talet och tomten används idag som parkeringsplats. Gatan är belagd med kul-lersten och gatsten. Under 1900-talet har gatornas beläggningar varierat. När Strandvägen anlades i början av 1910-talet fick den en körbana av packad makadam. Omkring 1920-talet började den huggna gatstenen bli vanlig. Det var först under efterkrigstiden som asfalten tog över som vanlig gatubeläggning.



Inom området förekommer en mängd olika gatubeläggningar, vilka bidrar till att ge gatumiljöerna olika karaktärer. De partier av Storgatan, Torggatan och Bredgatan som utgör gånggator har flera olika mönsterlagda beläggningar bestående av olika material, färger och former.

Övriga trädplanteringar inom området bär en relativt ung ålder. Även de bidrar givetvis med rumslighet åt stadsmiljön, men utan kulturhistorisk innebörd. Några trädplanteringar kan ur kulturhistorisk synpunkt snarare bidra till en vilseledande rumslighet, som de klungor av träd som idag återfinns på torgytan vid Fiskaretorget.

### Strömsholmen

Strömsholmens rumslighet har under åren varit påtagligt föränderlig, dels genom utfyllnader, men även av alla de olika verksamheter som medfört nybyggnationer och rivningar. Holmens nordöstra del utgörs idag av parkeringsplats och det finns ingenting som berättar om den bostads- och fabriksbebyggelse som fram till 1970–80-talet låg på platsen. Varmbadhuset och det bostadshus som också ligger på holmen är betydelsefulla för holmens rums-



Varvsgatan har enligt äldre foton åtminstone sedan sent 1800-tal kantats av en enkelradig allé.



På platsen där det fram till sent 1970-tal låg industribyggnader finns i dag en parkering. Till höger skymtar Slottsholmsleden.



Fasaddetalj av huset på kv. Borgaren 4. Avsaknaden av fönsterfoder är en lokal byggnadstradition som levtt kvar på flera av stadens trähus.

lighet. Även träden en viktig rumslig funktion på den idag glest bebyggda holmen. Holmens rumsliga föränderlighet avspeglas i de många benämningar som holmen haft genom åren.

## Bebyggelsen

Västerviks stadskärna utgör en av landets äldsta och bäst bevarade trästäder där många hus kan dokumenteras från det tidiga 1700-talet. På ett fåtal av innergårdarna kan man ännu uppleva täta och tydligt historiska stadsmiljöer. Inom utredningsområdet är det framförallt i anslutning till Storgatan som den äldsta bebyggelsen återfinns. Byggnadstraditionen och 1830 års byggnadsordning har bidragit till att den äldre stadsbebyggelsen är relativt enhetlig och formmässigt återhållen. Den lokala byggnadstraditionen avspeglas framförallt i form av fasader klädda med breda lockpaneler och foderlösa



De två husen vid Storgatan i kv. Brukspatronen är exempel på byggnader som uppfördes under 1700-talet, men som under tidigt 1900-tal försågs med frontespiser och putsfasad.



I kv. Ridarhuset finns två större stadsgårdar som i senare tid blivit kringbyggda. Fastigheterna har en bevarad högre ståndsprägel och utgör viktiga fondhus mot Skeppsbrogården.

fönster. Under 1800-talet byggdes många av de äldre husen om och moderniserades. Bestämmelserna i byggnadsordningen speglas bl.a. genom det förhållandevis stora antalet reveterade hus. Under det tidiga 1900-talet försågs många äldre byggnader med frontespiser.

Utredningsområdet utgör del av stadens kommersiella kärna där förändringstrycket varit högt. Det märks till viss mån genom att de äldre husen succesivt moderniserats och byggts om, men framförallt genom att mer storskaliga byggnader fått ersätta den småskaliga äldre bebyggelsen under 1900-talet. Det är framförallt två perioder av stadsförnyelse som märks särskilt tydligt i området: tiden kring sekelskiftet 1900 och efterkrigsperioden omkring 1960–80-talet.

Den expansiva perioden kring sekelskiftet 1900 med ökad befolkning och kommers avtecknas tydligt i området genom flera tidstypiskt utformade byggnader, men även av om-



Utblick från Lilla Strömmen mot Fiskaretorget. Strandvägen, kajkanten och Häggbladska huset som kantar gatan berättar om det tidiga 1900-talets stadsomvandling och strävan att ge de mindre städerna ett mer storstadsmässigt utseende. De byggnader som uppfördes under denna tid en iögonfallande utformning enligt tidens rådande stilideal.





Varmbadhuset på Strömsholmen och den närliggande Saluhallen vid Fiskaretorget är utförda i samma stil och ritade av den lokale arkitekten Fredrik Anderberg. De två, ursprungligen offentliga, byggnaderna utgör idag märkesbyggnader i området.



Flerfamiljshus i kv. Brukspatronen ritad av arkitekt Johan Lunde med i huvudsak välbevarad 1950-tals karaktär. Byggnadskropparnas volymer är tydligt anpassade till den intilliggande bebyggelsen utmed Strandvägen och Brunnsgatan.



Den senast uppförda byggnaden i anslutning till torgytan är affärs- och bostadshuset i kv. Fläsklösa som uppfördes 1990. På platsen låg tidigare en kioskbyggnad. Husets putsade fasad, de spröjsade fönstren och det brutna taket är ett försök till anpassning till den befintliga 1910-1920-talsbebyggelsen i kvarteret.

fattande ombyggnader av stadens kajer och anläggandet av Strandvägen. Saluhallen vid Fiskaretorget, Häggbladiska huset i kv. Brukspatronen och varmbadhuset på Strömsholmen är alla byggnader uppförda under denna period. De storskaliga, tidstypiskt utformade byggnaderna uttrycker en storstadsmässighet och stod i skarp kontrast till den äldre bebyggelsen då de uppfördes, men utgör idag landmärken i stadsbilden, nära förknippade med stadens identitet.

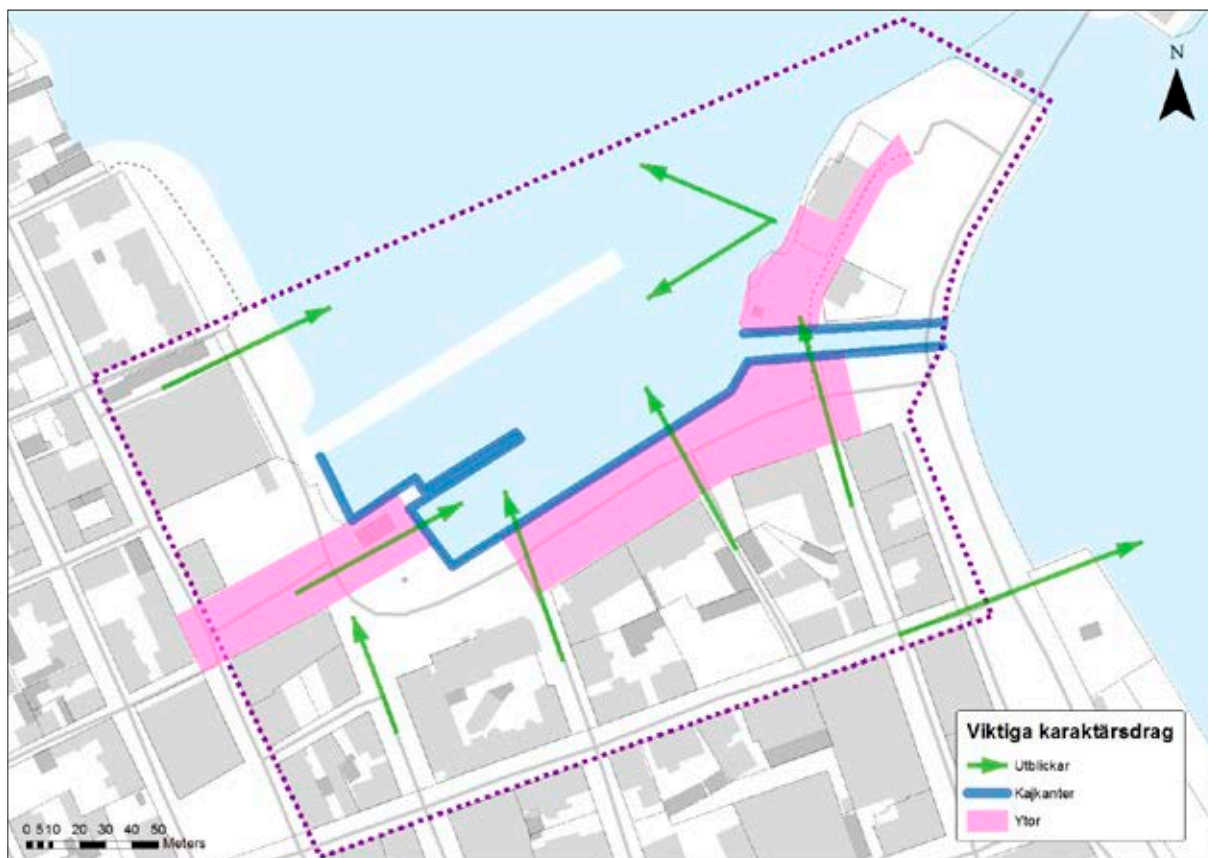
Utmed Strandvägen, men framförallt kring Fiskaretorget och Grönsakstorget, har efterkrigstidens stadsförnyelse gjort radikala avtryck i form av flera storskaliga affärs-, kontors- och bostadsbyggnader. De tidsenligt utformade byggnaderna präglar idag påtagligt miljön kring torget och hur området upplevs

från Gamlebyviken. De byggnader som uppförts under periodens senare del har getts en mer diskret utformning och skala än de byggnader som uppfördes under 1950–60-talet vars arkitektoniska utformning uttrycker större tidsenlighet.

### **Särskilt betydelsefulla och värdefulla karaktärsdrag, strukturer och objekt**

Nedan listas de karaktärsdrag, strukturer och objekt som ur kulturhistorisk synpunkt anses vara särskilt betydelsefulla för utredningsområdet.

- Vattenkontakten, såväl gatuutblickar som vattennära stadsrum, som förklarar stadens lokalisering, samt framhäver stadens närings-



Karta som redovisar viktiga karaktärsdrag (ytor, kajkanter och utblickar) i området.

livshistoria från medeltid fram till idag. Det vattennära läget har varit avgörande för stadens utveckling.

- Fiskaretorget och den intilliggande medeltida Fiskarhamnen i egenskap av betydelsefullt stadsrum med lång kontinuitet. Platsen har allt sedan medeltiden genom sin viktiga funktion haft en hög status i staden. Pirar, träkajer, bryggor och torgfunktionen är viktiga element som förmedlar denna historiska funktion.
- Rutnätsplanen med linjära gator och rätvinkliga kvarter, vilken till stor del är utförd enligt stadsplanen från 1670-talet. De rätvinkliga gatorna bidrar till värdefulla fysiska och visuella samband i stadsmiljön.
- De oregelbundenheter som kan utläsas i stadsplanen, vilka speglar äldre skeenden och som indikerar att gator och platser har, eller kan ha, äldre kontinuitet. Exempelvis tomtindelningar efter tidigare sjötomter och spår efter sådana, samt vattugrändsliknande gator, som

Smugglaregränd och Skolgatan, samt spår av sådana.

- Äldre trähusbebyggelse uppförd från 1700-till 1900-talet med hus som vanligtvis är 1½ - 2½ våningar höga, klädda med träpanel eller putsade och målade i ljusa färger eller rödmålade. Västerviks stadskärna utgör en av landets äldsta och bäst bevarade trästäder.
- Byggnader med offentlig funktion och/eller framträdande, tidstypisk arkitektur, vilka bidrar till stadens stadsmässighet och utgör märkesbyggnader.
- Gatu- och torgbeläggningar, kajkanter mm i natursten har en hög materialkvalitet och förstärker stadsbildens historiska karaktär.
- Strandvägen, som utgör ett stadsmässigt viktigt stråk utmed vattnet och som berättar om det tidiga 1900-talets stadsomvandling i området.
- Strömsholmens karaktär som en tydlig holme vid inloppet till Gamlebyviken, där varm-

badhuset utgör en symbolbyggnad och landmärke som idag ensamt befäster platsen.

#### Kulturhistoriskt värdefulla byggnader

Parallellt med denna utredning har även en byggnadsinventering av bebyggelsen inom utredningsområdet utförts. Nedan redovisas de byggnader som bedömts som kulturhistoriskt värdefulla.

”Särskilt värdefulla byggnader”:

- Adam 6, gatuhus mot Storgatan-Brunnsgatan
- Adam 6, gatuhus mot Storgatan
- Adam 6, gårdsbebyggelse
- Badhuset 2, varmbadhuset på Strömsholmen
- Borgaren 1, gatuhus mot Torggatan
- Brukspatronen 1, gårdsbebyggelse
- Brukspatronen 7, gatuhus mot Strandvägen
- Brukspatronen 7, gårdsbebyggelse
- Fläsklösa 4, Saluhallen
- Fläsklösa 6, gatuhus mot Hamngatan

- Ridrarhuset 1, kringbyggd stadsgård
- Ridrarhuset 2, kringbyggd stadsgård
- Smugglaren 1, gatuhus mot Smugglaregränd
- Smugglaren 1, gatuhus mot Storgatan
- Smugglaren 1, gatuhus mot Storgatan-Strömmsgatan
- Smugglaren 2, gatuhus mot Strömmsgatan
- Ålen 6, gatuhus mot Hamngatan
- Ålen 6, pumphus på Fiskaretorget

”Värdefulla byggnader”:

- Borgaren 1, gatuhus mot Bredgatan
- Borgaren 4, gathus och gårdshus mot Storgatan
- Brukspatronen 5, gatuhus mot Storgatan 8A
- Brukspatronen 5, gatuhus mot Storgatan 8B
- Brukspatronen 5, gatuhus mot Brunnsgatan
- Brukspatronen 6, gatuhus mot Brunnsgatan-Strandvägen
- Jungfrun 1, bostadshus på Strömsholmen
- Smugglaren 1, gårdsbebyggelse
- Smugglaren 2, gårdsbebyggelse

## Antikvariska rekommendationer

Utredningsområdet har sammantaget höga kulturhistoriska värden, såsom en del av Västerviks stadskärna. Såväl enskilda byggnader som miljöns övergripande struktur samt historiska funktion utgör viktiga beståndsdelar. Delar av området har dock möjlighet att förändras och utvecklas. Vid eventuella förändringar bör de kulturhistoriska värdena beaktas.

- Värna vattenkontakten, såväl gatuutblickar som vattennära stadsrum, som förklarar stadens lokalisering och utveckling.
- Upplevelsen av ”torg” är viktigt att bevara. Fiskaretorget kan betraktas som stadens äldsta torg, med en trolig kontinuitet sedan medeltiden. Denna historiska kontinuitet är så stark att den inte bör brytas. Torgfunktionen är därför viktig att värna. Dagens torgyta speglar dock framförallt efterkrigsperiodens stadsomdaning, skapad genom rivningar och utfyllnader. Torgytan skulle med fördel kunna omdanas, genom att ta fasta på torgets historia och förädla de värden som idag är otydliga. Ur kulturhistorisk synpunkt vore det positivt om det ursprungliga Fiskaretorgets utbredning var tydligare utläsbar i området, exempelvis genom markering i markbeläggningen. Se vidare i följande kapitel.
- Upplevelsen av ”hamn” och ”kaj” är också viktig att värna. Hamnfunktionen bör bevaras. Stenskodda kajkanter och träbryggor utgör viktiga element för att bevara denna karaktär. Det bör vara möjligt att förtöja båtar vid en kaj i trä eller sten med pällare, förtöj-

ningsringar etc. Kajens strandlinje och öppna rum bör bevaras. Hamnen och kajkanten kan bebyggas med enstaka ”solitärer” eller längor, som bör ha en sammanhållen volym och någon form av offentlig funktion. Byggnader bör inte läggas i stadsgatornas förlängning.

- Värna rutnätsplanen med linjära gator och rätvinkliga kvarter. Värna även de värdefulla fysiska och visuella samband i stadsmiljön som de raka gatorna ger. Undvik att förlägga byggnader i gatornas förlängningar.
- Den obebyggda tomten vid Storgatan – Smugglaregränd, Brukspatronen 1, kan med fördel åter bebyggas. En byggnad skulle förstärka grändkaraktären vid Smugglaregränd och upplevelsen av en kvartersstad. Det är dock viktigt att en nybyggnad får en skala, byggnadshöjd och utformning som tar hänsyn till den befintliga bebyggelsen utmed Storgatan och till den välbevarade uthuslängan på tomten samt att den förläggs i liv med Storgatan. Möjligen kan en vinkelställd byggnadsvolym även uppföras utmed fastighetens norra tomtgräns. På tomten bör en innergård skapas, så att uthuslängan förblir synlig och användbar.
- Företeelser som visar på oregelbundenheter i 1600-talsstadsplanen bör bevaras, såsom äldre tomtindelningar och gårdsbyggnaders placeringar samt vattugrändsliknande gator.
- Det är viktigt att säkerställa ett långsiktigt bevarande av de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna inom området. De byggnader som i bifogad byggnadsinventering bedömts som ”Särskilt värdefulla byggnader” eller ”Värde-



Stensatta strandskoningar och kajer av trä ger stadsrummet en historisk förankring.



Sträva efter att tydliggöra Fiskaretorgets och Fiskarhamnens historiska utbredning.



Samtliga parkbänkar och soptunnor inom området har ett enhetligt utseende och finns utplacerade längs gångstråken i området, med en stark koncentration kring Strandvägen, Fiskaretorget – Grönsakstorget och Storgatan. Bänkarna och soptunnorna är genom sitt stora antal och relativt klumpiga utförande iögonfallande, men det enhetliga utförandet och placeringarnas regelbundenhet inger ett lugn åt miljön.

fulla byggnader” bör förses med skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan, i enlighet med det förslag som presenteras. Se Bilaga 1.

- Värna och förstärk gärna gatumiljöernas historiska karaktär. En övergripande rekommendation är att sträva efter enhetlighet snarare än variation i stadsrummet, samt efter enkelhet i materialen. Det ger ett lugnare stadsrum. Olika markbeläggningar, material, möbleringar eller serveringar, ger ett splittrat intryck. Använd gärna natursten och låt Västerviks historia som stenhuggarstad bli synligt i stadsrummet.

- Bevara, och förtydliga, Strömsholmens karaktär som en tydlig holme vid inloppet till Gamlebyviken. Låt varmbadhuset förbli den symbolbyggnad och landmärke som det idag är. Se vidare i följande kapitel.



De mönsterlagda beläggningarna på torgytorna vid Fiskaretorget – Grönsakstorget har gett ett svårförståeligt torglandskap för såväl gående, cyklister som bilister. Istället för att vara ett inbjudande torg med fria rörelsemönster, blir det ett för alla svårförståelig yta man som gående helst undviker att beträda. Sträva efter större enhetlighet i beläggningarna och tydligare strukturer.

## Förändringars konsekvenser på kulturmiljön

Utredningsområdets centrala och vattennära läge, mitt i stadens kommersiella centrum, har under åren medfört ett starkt förändringstryck på området. Så även idag. Samhällsbyggnadsenheten på Västerviks kommun har i sin uppdragsbeställning önskat en analys av vissa förändringars konsekvenser för kulturmiljön. Analysen har bl.a. utförts avseende riksintresset för kulturmiljövården, H 90 Västervik. De förändringar som framförallt avses är:

- Förändring av torgytans karaktär och utbredning
- Förändring av pirer, kajer och strandskoningar
- Ianspråktagande av vissa ytor för uteserveringar av mer eller mindre permanent karaktär

Utöver ovan nämnda förändringar har kommunen även önskemål om en diskussion kring varmbadhusets värden och samspelet mellan byggnad, vatten och kringmiljö. Diskussionen är tänkt att fungera som ett underlag inför kommande arbete med en ny detaljplan för Strömsholmen.

### ”Påtaglig skada”

Utredningsområdet ingår i en miljö av riksintresse för Kulturmiljövården, H 90 Västervik, vilken skyddas av Miljöbalken. Ett område som utpekats som riksintresse har bedömts ha så speciella värden att de bedömts vara betydelsefulla för landet i stort. Syftet med att peka ut ett riksintresse är att säkerställa en användning eller att bevara något för framtiden. Enligt Miljöbalken ska det så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. ”Påtaglig skada” kan definieras som ett ingrepp som innebär att ett område förlorar de värden som motiverats dess utpekande. För att kunna bedöma vilka ingrepp som kan innebära en påtaglig skada på riksintressemiljön måste man därför utgå från vilka värden som motiverat dess utpekande och hur dessa kommer till uttryck i miljön.

I beskrivningen omnämns flera företeelser som går att finna inom utredningsområdet; de rätvinkliga gatorna och den bibehållna kvartersindelningen, Fiskarhamnen vid Fiskaretorget, inloppet till staden, (spår efter) medeltida sjötomter samt trähus från 1700- till 1900-talet. I riksintressebeskrivningen berörs inte specifikt torget och dess utbredning ytterligare.

### Förändringars konsekvenser på kulturmiljön

Denna utredning (och riksintressebeskrivningen) preciserar vilka objekt, strukturer, samband och egenskaper som är särskilt viktiga för utredningsområdets kulturmiljö. Vissa förändringar skulle kunna få skadliga konsekvenser för miljöns kulturhistoriska och riksintressanta värden.



**H 90 Västervik**

## Motivering:

”Trä- och småstad präglad av sin nära och visuella kontakt med vattnet och med Stegeholms slottsruin från mitten av 1300-talet, som tillsammans med en småskalig trähusbebyggelse från 1700-talet till 1900-talet och en stadsplan från 1670-talet visar stadens utveckling och långvariga betydelse som staden haft som hamn och handelsplats.”

Uttryck: (uttryck som berör företeelser inom utredningsområdet är understruken)

- Slottsholmen med ruinen efter Stegeholms slott och dess visuella samband med Västerviks stads äldsta medeltida delar.
- S:ta Gertruds medeltida kyrka med kringliggande miljö.
- Stadens rätvinkliga gatunät som till stor del är utförd enligt stadsplanen från 1670-talet. Den medeltida hamnen vid Fiskaretorget och den Yttre hamnen från 1600-talet samt inloppet till staden.
- Sjötomter av medeltida slag med bebyggelse ända ner till vattnet, Norénska handlgården och sammanbyggda loftbodnar från slutet av 1700-talet.
- Bibehållen kvartersindelning sedan tidigt 1700-tal med små tomter i stadens nordvästra och sydöstra del samt större tomter i centrum kring Stora Torget.
- Trästädsbebyggelse från 1700- till 1900-talet med hus som vanligtvis är 1½ - 2½ våningar höga, klädda med träpanel eller putsade och målade i ljusa färger eller rödmålade.
- Båtsmansstugorna från mitten av 1700-talet i stadens sydöstra del.
- Stadens kommersiella centrum kring Stora Torget med varuhus och bankpalats från början av 1900-talet, ofta 2-4 våningar höga i sten och med putsade fasader.
- Några av de värden som framhålls motivera utpekandet av Västerviks stadskärna har en tydlig koppling till det aktuella utredningsområdet.
- Trä- och småstad präglad av närheten till vattnet.
- Visuella kontakt med vattnet.
- Småskalig trähusbebyggelse från 1700-1900-tal och stadsplan från 1670-tal som visar stadens utveckling och långvariga betydelse som hamn och handelsplats.

**Förändring av torgytans karaktär och utbredning**

Dagens stora torgyta är en modern skapelse som saknar historisk förankring. Den stora torgytan är framförallt skapad på 1960-1970-talet genom rivningar av bebyggelse, vilken i sin tur var uppförd på utfyllnader från framförallt 1800-talet. Den stora öppna ytan öppnar upp för möjligheter. Som tidigare nämnts kan torgytan ur kulturhistorisk synpunkt med fördel förändras så att en större enhetlighet och tydlighet skapas, samtidigt som torgets äldre delar framhävs tydligare. Det vore positivt om man från kommunens sida utarbetade en vision för hur torgytan skulle kunna utvecklas och förändras. En vision som tog fasta på torgets historia för att förädla de värden som idag är otydliga.

Som tidigare berörts vore det ur kulturhistorisk synpunkt värdefullt om Fiskaretorgets ursprungliga utbredning och placering gick att utläsa. Eftersom trafiken, via Fiskaregatan, idag leds över denna del av torgytan är det inte möjligt att återskapa själva torgfunktionen på denna plats. Däremot skulle det ursprungliga torget kunna markeras, exempelvis genom markbeläggning.

Det vore också positivt om någon del av den stora torgytan gavs en tydligare torgfunktion och sträva efter att ge denna yta en tydligare rumslighet. Med anledning av trafiksituationen måste dock detta utföras på annan plats än där det ursprungliga Fiskaretorget låg. Så öppen och glest bebyggd som platsen är idag, har den inte varit sedan den tillskapades genom 1700- och 1800-talets utfyllnader. Delar av den stora öppna ytan skulle åter kunna bebyggas. Det bör dock ske i en skala anpassad till stadens och platsens karaktär.

- Det finns planer på att ta bort de betongkar som omger Grönsakstorget. Den föreslagna åtgärden möter inga hinder ur kulturhistorisk synpunkt. Grönsakstorget skapades i samband med 1970-1980-talets omdaning i området då de byggnader, framförallt magasinsbyggnader, som låg på platsen revs. För att jämna ut plat-



Platsen för 1700- och 1800-talets Fiskaretorget kan med fördel få en tydligare torgkaraktär.

sens topografiska nivåskillnader och ansluta till den nya byggnaden i kv. Abborren, försågs den nyskapade torgytan med trappor, betongkanter och betongkar för planteringar. Betongkanterna förtar till viss del visuella samband i området, exempelvis från Hospitalgatan ner mot vattnet.

- De två befintliga försäljningsbodarna uppfördes intill Fiskarhamnen omkring 1999. Bodarna har till sin utformning litet samhörighet med de magasins- och bodlängor som tidigare legat på platsen, vilka istället huvudsakligen hade gavlarna vända ut mot vattnet. De två bodarna har dock ur kulturhistorisk synpunkt en positiv funktion då de ger struktur åt den stora torgytan och samtidigt markerar läget för Fiskarhamnen. Byggnadernas placering ligger i stort i linje med den äldre magasinsbebyggelsen, om än på en senare utfyllnad.

**Förändring av pিরer, kajer och strandskoningar**  
Fiskarhamnen utgör som en medeltida hamn, ett viktigt uttryck för den riksintressanta stadsmiljöns värden. Historiska kartor visar dock att Fiskarhamnen under årens lopp påtagligt förändrats genom utfyllnader, nya strandskoningar samt bryggor och pিরer. Strandlinjen vid 1700-tals hamn sträckte sig en bra bit in på dagens torgyta, ungefär vid saluhallens nordvästra hörn. Dagens utförande fick hamnen huvudsakligen under sent 1800-talet. Då fanns det dock en ”inre hamn” som gick in ytterligare ca 20 meter, mittför dagens två försäljningsbodar. Denna fylldes igen efter 1929 års stadsplan. Det finns således litet i den fysiska miljön som uttrycker medeltidens hamn. Det gör däremot funktionen! Som tidigare nämnt är det viktigt att hamnfunktionen bevaras. Det bör vara möjligt att förtöja mindre båtar vid en kaj i



Grönsakstorget är en förhållandevis ny torgyta, skapad på 1970-talet då den befintliga magasinsbebyggelsen revs.



För att jämna ut nivåskillnaderna omges Grönsakstorget av betongkanter, trappor och betongkar.



Utfyllnaden utanför kv. Abborren utfördes på 1970-talet för en planerad strandväg.

trä eller sten med pållare, förtöjningsringar etc. Äkta, enkla material, som stenskodda kajkanter och träbryggor, utgör viktiga element för att bevara hamnens historiska karaktär.

Hela dagens strandlinje inom utredningsområdet utgörs enbart av utfyllnader. Den brokiga kajlinjen anger att området fyllts ut i omgångar. Strandvägen ligger på utfyllnader från 1910-talet och större delen av torgytan utgörs av utfyllnader från framförallt 1800-talet. Strandskanten är försedd med en stenskoning och träbrygga. Norr om Fiskarhamnen, utanför kv. Abborren, finns en utfyllnad som hör samman med 1940-talets betongpir och en större utfyllnad som utfördes på 1970-talet för en planerad strandväg. Denna har endast en enkel stenskoning.

- Förändringar av utfyllnaden norr om Fiskarhamnen har diskuterats. Utfyllnaden utfördes med syfte att anlägga en strandled utanför den befintliga bebyggelsen. Projektet stoppa-

des dock, vilket förklarar varför utfyllnaden inte fortsätter norrut. Denna utfyllnad saknar i sig kulturhistoriskt värde. Förändringar bör kunna ske under förutsättning att de inte ytterligare påverkar stadsvyn sedd från sjösidan.

- För att få rakare kajlinjer och mer torgyta, har det diskuterats att göra ytterligare utfyllnader norr om Fiskarhamnen. Kajen mellan Fiskarhamnen och betongpiren bör hänga samman med 1930–40-talet då piren anlades, dessförinnan fanns här en sjötomt med bebyggelse ned mot vattnet. Mellan Fiskarhamnens träpir och betongpiren skapas idag som en ”inre hamn”, utan historisk förankring. Ur kulturhistorisk synpunkt är dock den brokiga kajkanten att föredra, då den berättar något om miljöns utveckling.

**lanspråktagande av vissa ytor för uteserveringar av permanent karaktär**

Uteserveringar utgör en i grunden positiv funktion i stadsrummet och bidrar till att ge



Kajlinjens skiftande form norr om Fiskarhamnen berättar om områdets utveckling.



Hospitalgatans siktlinje ner mot Gamlebyviken bryts bl.a. av de betongkanter som omger Grönsakstorget, men även till viss del av restaurang Guldkants utstickande "glasbyggnad".



Exempel på uteserveringar av enklare karaktär vid Storgatan. Denna typ av uteserveringar stör föga i gatumiljön.



Torggatan sedd från Stora torget ner mot Strandvägen. Uteserveringarna i kv. Adam är försedda med staket och klumpiga, välvda takkonstruktioner, vilka har medfört att Torggatans tidigare visuella samband mellan Stora torget och Strandvägen/Gamlebyviken förtagits.

liv åt stadens offentliga rum. I anslutning till framförallt Bredgatan och Fiskaretorget/Grönsakstorget finns flera uteserveringar, vissa med mer eller mindre permanent karaktär.

Vissa uteserveringar har enklare utföranden med låga, flyttbara staket och i vissa fall tak i form av väggmonterade eller fristående markiser. Uteserveringarnas temporära karaktär gör litet anspråk i stadsmiljön och har en positiv funktion då det medför att gaturummet befolkas och används. Ur antikvarisk synpunkt bör strävan vara att så långt som möjligt minimera staket, tak och andra permanenta byggnadsverk. Sträva efter enhetlighet och låt eventuella staket ha en likartad utformning i enkla, rena material. Undvik reklamvepor och dylikt. Uteserveringar av denna karaktär kan i stort sett placeras varhelst i området, såväl i torg- som gatumiljö, utan att siktlinjer eller andra kulturhistoriska värden påverkas.

Det förekommer även uteserveringar av mer permanent karaktär i området. Dessa är försedda med fasta takkonstruktioner och täckta staket eller väggar. Dessa utgör ett betydligt mer markant inslag i stadsmiljön, inte alltid positivt. För att bevara områdets kulturhistoriska värden är det viktigt att så långt som möjligt bevara gatornas befintliga siktlinjer ner mot Gamlebyviken respektive Skeppsbrofjärden. Stadens visuella kontakt med vattnet framhålls som värdefullt i riksintressebeskrivningen. Några av dessa siktlinjer har, som tidigare berörts, förtagits och försvunnit genom utjämning/höjning av marknivån i kv. Abborren och på Grönsakstorget, men även genom uteserveringar av mer permanent karaktär i kv. Adam. Det är således viktigt att byggnader och uteserveringar av mer permanent karaktär placeras så att dessa siktlinjer består och att de inte förläggs i gatornas förlängningar.

- Restaurang Guldkant vill göra sin "glasbyggnad" permanent och även bygga ut glasbyggnaden en till två meter mot vattnet, där det idag är uteservering. Byggnaden bör kunna byggas ut utan att platsens kulturhistoriska värden påverkas. Utformningen är dock givetvis viktig i ett så synligt läge.



En tillbyggnad av Restaurang Guldkants inglasade servering bör kunna ske ur antikvarisk synpunkt.



Mer eller mindre permanenta uteserveringar kan genom sitt läge bli mycket iögonfallande och bryta siktlinjer. De välvda taken och plastvepor utgör främmande inslag i stadsmiljön.

- Kommunen försöker hitta bestämmelser till detaljplanen så att krögarna ska kunna ha sina takställningar för serveringar uppe året runt, d.v.s. få bygglov för dem. För att få denna typ av mer fasta uteserveringar att passa in i stadsmiljön är utformningsfrågan viktig. Takkonstruktionerna bör utföras så smäckert som möjligt i material och utförande som passar med byggnadens och stadsmiljöns karaktär.

#### Strömsholmen och varmbadhuset

Strömsholmen har under årens lopp präglats av stor föränderlighet. Inloppet till Gamlebyviken, och i äldre tid till staden, sker på ömse sidor av Strömsholmen och bidrar till att ge platsen viktiga kulturhistoriska värden. Det välbevarade varmbadhuset, den enda kvarvarande



Varmbadhuset och bostadshuset utgör viktiga miljöskapande objekt på Strömsholmen.



Läget intill holmens strand ger en tydlig koppling till vattnet.





Varmbadhuset utgör en av stadens märkesbyggnader, synlig från stora delar av staden.

bostadsbyggnaden, Strömsholmspromenaden och bron över Lilla strömmen är andra viktiga beståndsdelar i kulturmiljön. Slotsholmsvägen som passerar på holmens östra sida, liksom en stor parkeringsplats, utgör dock dominerande inslag i miljön och förtar en del av platsens kulturhistoriska karaktär. Trafikleden bidrar även till att ottydliggöra upplevelsen av platsen som en friliggande holme.

Varmbadhuset utgör en av stadens mest kända märkesbyggnader och ett landmärke för platsen. Den tidstypiskt utförda byggnaden med välbevarad exteriör har en stor betydelse för Strömsholmen och bidrar i stor utsträckning till platsens karaktär. Varmbadhuset är med sin karaktäristiska siluett också en visuellt värdefull byggnad, synlig från stora delar av staden. Byggnadens miljöskapande värde är således kopplat såväl till Strömsholmen som till staden som helhet. Byggnaden berättar om den expansiva period i stadens historia som inföll

kring sekelskiftet 1900. Dess historiskt offentliga funktion gör den också angelägen för alla. Varmbadhuset, liksom bostadsbyggnaden, bör förses med skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplanen. Det är viktigt att varmbadhuset får ha kvar en offentlig funktion.

Strömholmen var fram till tidigt 1980-tal en tätt bebyggd plats. Strömsholmen bör ur kulturhistoriskt synpunkt åter kunna förses med ytterligare bebyggelse. Varmbadhuset har ett så dominerande uttryck att det skulle tåla att omges av lägre bebyggelse i området.

Restaurangbåten Simson ligger förankrad sydväst om Strömsholmen. Båten är försedd med uteserveringar en pir respektive en ponton. Anläggningen utgör ett iögonfallande inslag i stadsmiljön, dels som en anläggning på vattnet och dels genom sin färgsättning i vitt och blått. Anläggningen uttrycker dock en reversibilitet och utgör inget beständigt element i stadsmiljön.

## Källförteckning

### Litteratur och rapporter

Andrén, Erik, 1933, Västerviks bebyggelsehistoria – en undersökning av bevarade äldre hus och gårdar. Nordiska museets handlingar, Stockholm.

Dalgren, Lars, *Västerviks historia 1719-1932*.

Einarsson, Olofsson & Palm, 2009, Slottholmen i Västervik. Rapport, Kalmar läns museum.

Johannisson & Lamke, 2009, Västerviks kommuns industriarv. Rapport, Kalmar läns museum.

Fajersson, Malin, m.fl. 1990, Västervik stadskärnan – kulturhistorisk bebyggelseinventering. Rapport, Kalmar läns museum.

Friberg, Barbro, 2011, *Borgare och båtsmän i Västerviks stad*. Ur: Bygga minnen – Berättelser från Öland och östra Småland. Årsboken Kalmar län 2010-2011, Kalmar läns museum, Kalmar läns hembygdsförbund, Länsstyrelsen i Kalmar län.

Hammarskiöld, B-M, 1983, *Från handelsplats till industrisambälle*. Ur: Landskap och bebyggelse i Västerviks kommun. Västerviks kommun.

Hjord, Bengt, 1998, Hälsningar från Västervik – en rundtur med gamla vykort. Erik Hultgrens Bokhandel AB, Västervik.

Kjellgren, Sven, 1981, Sekelskiftets Västervik – en bildberättelse. Natur och kultur.

Kjellgren, Sven, 1988, Västervik 1900 till 1930 – en berättelse i ord och bild. Impactum.

Lamke, Lotta, 2009, *Skeppsbron – Barlastudden, Västervik*. Rapport, Kalmar läns museum.

Reuter Metelius, Anna, 2011, *Fördjupad riksintressebeskrivning och konsekvensutredning – Slottholmen 1, H 90 Västervik*. White arkitekter.

Sivers, Henric Jacob, 1905, *Westerwicks stads historia och beskrifning*.

Tidander, L G T, 1892, *Vestervik förr och nu*. Ekblads & comp, Västervik.

*Underlag och avgränsningar av riksintressen för kulturmiljövården – Västerviks kommun*. 2005, Länsstyrelsen i Kalmar län.

### Websidor

[www.lansstyrelsen.se/kalmar](http://www.lansstyrelsen.se/kalmar)

[www.lantmateriet.se](http://www.lantmateriet.se)

[www.vt.se](http://www.vt.se) – Västerviks tidnings digitala artikelarkiv  
*En vandring runt Gamlebyviken*, VT 2004-10-20  
*Strandvägen tog tre år att bygga*, VT 2004-09-14

[www.flyttatillvastervik.nu](http://www.flyttatillvastervik.nu) – Om Västerviks historia, skrivet av Barbro Friberg

[www.ekhistmotet09.ekhist.uu.se/filedownload.php?id=87](http://www.ekhistmotet09.ekhist.uu.se/filedownload.php?id=87) - Berg, B-Å, *Spannmålspriserna 1775-79 och kronobrännerierna*.

### Arkiv

Kalmar läns topografiska arkiv.  
Kalmar läns museums bildarkiv.  
Västerviks museums bildarkiv.

Bilaga I.

## **Inventering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader inom område för detaljplaneetapp I**

Juni - oktober 2015

Lotta Lamke & Veronica Olofsson



## Kulturhistorisk värdering

### Beskrivning av metod

Syftet har varit att skapa ett tydligt värderande underlag vilket behövs i den kommunala handläggningen - både för de egna bedömningarna och för argumentationen utåt. Arbetet har utförts i enlighet med den inventeringsmetod som utarbetades av Kalmar läns museum inom projektet "Nybros moderna kulturarv" 2010. Traditionella byggnadsinventeringar är ofta väldigt dokumenterande genom exempelvis arkivstudier och detaljerad faktafångst i fält om varje byggnads material och arkitektur, men kan helt sakna värdering. Den aktuella metoden kännetecknas av en "snabbinventering" som framförallt fokuserar på det värderande momentet. Många byggnader kan då bedömas på kort tid genom en snabb exteriör besiktning och fotografering. Fotografierna utgör inventeringens enda dokumenterande faktafångst (frånsett enstaka anteckningar om material, skick m.m. som medtagits i värdebeskrivningarna). Uppgifter om husens nybyggnadsår och ursprungliga funktioner har hämtats från den byggnadsinventering som utfördes 1990.

En konsekvens av en "snabbinventering" av detta slag är en ökad risk att förbise kulturhistoriska kvaliteter och/eller fastigheter som borde varit med i urvalet. För att minska risken har arbetsgången utformats så att materialet granskats i flera steg och av olika personer.

Ambitionen har varit att täcka in alla kulturhistoriskt värdefulla fastigheter inom det aktuella området. För varje utpekad fastighet har en sammanfattande värdebeskrivning upp-

rättats. Värdebeskrivningarna består dels av en punktlista med de centrala konstituerande värdeaspekterna, dels en kortfattad beskrivning i löptext.

### Värdebeskrivningar

Det kulturhistoriska värdet av en byggnad eller bebyggelsemiljö är ett sammansatt värde som består av olika värdeaspekter, vilka dessutom ofta överlappar varandra. Värdet vilar både på byggnadens historiska innehåll och på dess befintliga skick. Det historiska innehållet utgörs dels av de större sammanhang som byggnaden kan sägas spegla, dels av byggnadens specifika historia.

De värderingar som gjorts i detta arbete baseras på byggnadernas yttre. Ursprunglighet eller historisk äkthet har värderats högt. Beträffande byggnadernas historiska innehåll så har bedömningen vanligen begränsats till deras förmåga att spegla generella historiska drag eller viktigare lokala utvecklingslinjer, då byggnadernas precisa historia vanligen varit okänd för inventeraren.

Komplexiteten i begreppet "kulturhistoriskt värde" gör att man kan beskriva detta värde på många olika sätt. Riksantikvarieämbetet har utarbetat ett system för kulturhistorisk värdering av bebyggelse (Unnerbäck, 2002). I denna modell arbetar man med ett tiotal dokumentvärden, som beskriver byggnadernas historiska egenskaper, och ett tiotal upplevelsevärden, som beskriver estetiskt och



socialt engagerande egenskaper hos desamma. Till detta kan en handfull förstärkande motiv kopplas. Värdet bedöms nationellt, regionalt och lokalt.

Riksantikvarieämbetets system är bra, inte minst eftersom det tydliggör så många aspekter av det kulturhistoriska värdet. Det har dock ansetts för detaljerat och komplicerat för detta arbete, där snabbhet och överblickbarhet både i själva arbetet och i den färdiga produkten

satts i centrum. Begreppsapparaten har här reducerats till fem värdetermer som kortfattat förmedlar de viktigaste kulturhistoriska värdeaspekterna hos de utpekade fastigheterna:

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Samhällshistoriskt värde
- Personhistoriskt värde
- Miljöskapande värde

**Äkthetsvärde.** Detta värde innebär att byggnaden är välbevarad ur antikvarisk synvinkel, d.v.s. att många av husets exteriöra ytskikt och delar är i original. Det gör att byggnaden förmedlar "sin" tid på ett bra och trovärdigt sätt. Ofta är byggnaden samtidigt en bra representant för den rådande byggtekniken och den rådande arkitekturstilen vid tillkomsttiden. Den är med andra ord tidstypisk. I några få fall har fastigheten åsatts äkthetsvärde, trots att den inte är i originalutförande. Fastigheten präglas då istället av en genomgripande omgestaltung.

De flesta byggnader som uppförts innan 1960-talet har genomgått många renoveringar och ombyggnader som förändrat dem. Byggnader som är äldre än från ca 1960 har därför ansetts möjliga att peka ut enkom på grund av sina äkthetsvärden. Byggnader som tillkommit efter år 1960 har däremot inte pekats ut bara för att de är välbevarade – det har även krävts andra skäl. Äkthetsvärde är besläktat med och kan innehålla värden som pedagogiskt värde eller patina.

**Konstnärligt värde.** Byggnaden har *någoting "extra" i sin exteriöra utformning* - en djärv arkitektur, fina material eller omsorgsfullt utformade detaljer. Kanske har byggnaden en så speciell arkitektur att de flesta känner igen den - den fyller då även en funktion som ett "landmärke". Den förknippas därmed med platsen och orten. Många skulle reagera om den förändrades eller försvann. Konstnärligt värde är besläktat med och kan innehålla värden som arkitektoniskt värde och kvalitet.

**Samhällshistoriskt värde.** Alla byggnader kan sägas besitta samhällshistoriska värden eftersom de i olika avseenden speglar samhällets historia, exempelvis genom sin byggnadsteknik, sin funktion eller sitt läge. I detta sammanhang har värdet dock främst tillskrivits byggnader som *förmedlar en tydligt historisk dimension* utöver det att de är tidstypiska till sin arkitektur. Det gör de vanligen genom att de kan knytas till en specifik historisk aktivitet eller genom att de tydligt speglar ålderdomliga förhållanden på den plats de befinner sig. De kan spegla större, generella skeenden typiska för samhällsutvecklingen i stort eller förmedla något om lokalhistoriska förhållanden, ofta både och.

Många gånger rör det sig om byggnader som har eller har haft någon form av offentlig funktion. De utmärker sig därför oftast även genom att ha en speciell utformning och kan ha funktion som "landmärke" och därmed tydligt förknippas med platsen och orten. Många skulle reagera om den förändrades eller försvann.

Ibland rör det sig om byggnader som framstår som ålderdomliga i sin miljö, som en kvarvarande rest av ett äldre sammanhang. De illustrerar hur människor levt och verkat i gången tid och är genom sin ålder sällsynta. De kanske återger i stort sett försvunna lokala förhållanden, som stadsbyggnadsmonster (ex. äldre vägdragningar) eller aktiviteter. Samhällshistoriskt värde är besläktat med och kan innehålla värden som byggnadshistoriskt värde, socialhistoriskt värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde eller symbolvärde.

**Personhistoriskt värde.** Byggnaden *förknippas med en viss person*. Ofta gäller det personer som bott eller verkat i husen, men det kan exempelvis även gälla byggnadens arkitekt, eller att huset uppförts av/för en känd person. Byggnader som ritats av regionalt eller nationellt kända arkitekter har uppmärksamats med detta värde.

**Miljöskapande värde.** Byggnaden *ingår i en miljö av en viss karaktär och förstärker med sitt yttre denna karaktär*. En samlad karaktär ses som något positivt och ett område som är tidsmässigt och/eller gestaltningsmässigt enhetligt som bevarandevärdt. Det är alltså endast de byggnader som på något sätt stärker områdets övergripande karaktär som tillskrivs detta värde, även om alla byggnader på något sätt bidrar till sin omgivning. Om byggnaden har lokala särdrag, d.v.s. är av en typ eller har detaljer som är typiska för orten, har den åsatts detta värde.

Det bör understrykas att det är de centrala kulturhistoriska värdeaspekterna hos varje utvald fastighet som beskrivs i en punktlista med dessa termer. Den ska ge de främsta motiven för utpekandet och syftar inte till en heltäckande beskrivning av byggnadernas kulturhistoriska värde. Utöver punktlistan finns för de särskilt värdefulla byggnaderna, och även för många av de värdefulla byggnaderna, ett par meningar som kortfattat beskriver fastighetens främsta kulturhistoriska värden.

Det bör även påpekas att antalet värdepunkter i en utpekad byggnads punktlista inte säger något om hur högt det kulturhistoriska värdet av byggnaden är. En byggnad med en enda värdepunkt kan alltså ha ett mycket högt kulturhistoriskt värde, t.o.m. högre än ett annat objekt som har en värdelista om fem punkter.

### Gradering av det kulturhistoriska värdet

Kulturhistoriskt värde är alltså ett sammansatt begrepp och eftersom alla byggnader har ett kulturhistoriskt sammanhang, har de även någon form av kulturhistoriskt värde. Kulturhistoriskt värde är inte heller något mätbart värde. Värderingen är en bedömning och som sådan alltid i någon mån subjektiv. Det är därför inte enkelt att besvara frågan om vad som krävs av en byggnad för att den ska betecknas som "särskilt värdefull byggnad" ur kulturhistorisk synpunkt. På Boverkets websida preciseras begreppet "särskilt värdefull byggnad" som en byggnad vars värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse. Det kan vara byggnader som:

- är representativa för tidigare samhälleliga eller estetiska ideal
- ger en god uppfattning om tidigare sociala villkor
- har haft betydelse för utvecklingen ur historisk, arkitektonisk, kulturhistorisk eller teknisk synpunkt.

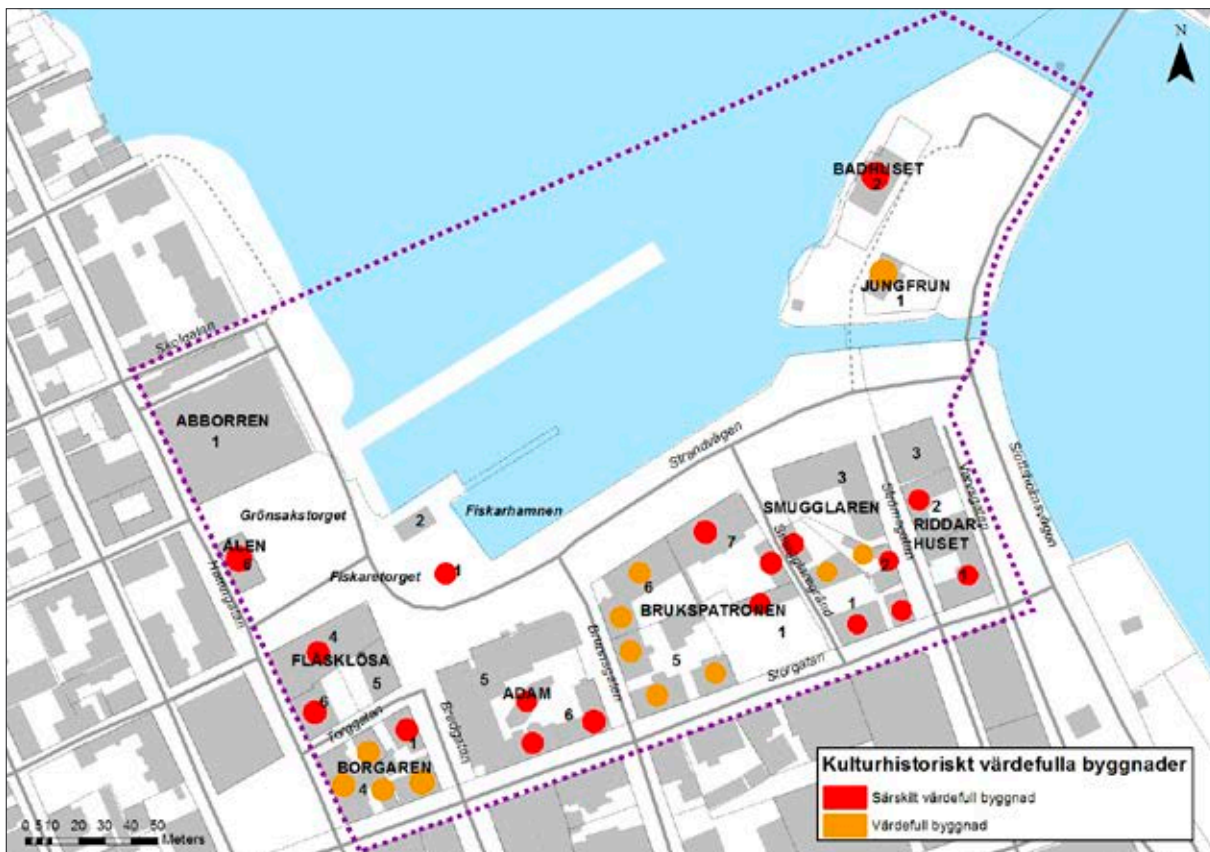
Boverket anger även att bestämmelsen kan gälla enskilda byggnader som i sig kanske inte är så värdefulla men som blir det genom samhörigheten i en grupp, ett kvarter, en fasadräcka eller liknande.

Boverkets krav på "allmänt intresse" kan tolkas som ett högt ställt krav. Byggnaderna måste i något avseende uppfattas som speciella eller sällsynta, med ett tydligt kulturhistoriskt uttryck och med stor betydelse för miljön. De byggnader som har klassats som "särskilt värdefulla byggnader" ur kulturhistorisk synvinkel omfattas därmed av Plan- och bygglagens förvanskingsförbud (PBL 8 kap 13 §).

På grund av de högt ställda kraven på de kulturhistoriskt "särskilt värdefulla byggnaderna", pekas även byggnader i en lägre värdegrad ut, de "värdefulla". Det kan exempelvis röra sig om delvis förvanskade byggnader som relativt enkelt kan återfå höga originalvärden (ex. genom att man tar bort en utvändigt tilläggisolerings) eller byggnader som, trots att de delvis förvanskats, har ett starkt tidsuttryck eller ett starkt arkitektoniskt uttryck och som har en stor betydelse för miljön och stadsbilden. Det kan även handla om äldre byggnader som är väldigt välbevarade, men har ett svagare formmässigt uttryck.

De byggnader som idag inte har kunnat hänföras till någon av ovan nämnda kategorier har angetts med "Begränsat värde". I denna kategori förekommer framförallt senare uppförda byggnader där det ännu är svårt att anlägga ett kulturhistoriskt perspektiv, men även äldre byggnader som är kraftigt förvanskade.

Man måste vara medveten om att denna inventering, liksom inventeringar i allmänhet, beskriver tillståndet vid en viss tidpunkt. Den är att betrakta som en färskvara och kommer att behöva uppdateras, eftersom både verkligheten och våra värderingar förändras. Vid revideringar kan det komma att vara särskilt relevant att se över gruppen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader.



Karta över det aktuella området, detaljplaneetapp I, där kvartersnamn och fastighetsbeteckningar anges. På kartan redovisas de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna. En röd prick anger en "särskilt värdefull byggnad" och en orange prick en "värdefull byggnad".



## Förteckning över kulturhistoriskt värdefulla byggnader

Nedan presenteras en katalog över den inventerade bebyggelsen inom det aktuella området vid Fiskaretorget – Grönsakstorget med omgivande kvarter, d.v.s. detaljplanasetapp 1 i Västerviks centrum. Byggnaderna redovisas kvartersvis i bokstavsordning efter kvarterens namn. Den värdefulla bebyggelsen är indelad i två olika kategorier; ”Särskilt värdefulla byggnader” och ”Värdefulla byggnader”.

**Särskilt värdefulla byggnader.** Byggnad med ett tydligt kulturhistoriskt uttryck och med stor betydelse för miljön och/eller Västerviks stad. Byggnaderna bör förses med skyddsbestämmelser i detaljplan som skyddar mot förvanskning (PBL 8 kap 13 §) och rivning (PBL 4 kap 16 §). För dessa byggnader bör det införas lovplikt för ändring av fasadkulör och byte av fasad, tak, dörrar och fönster. Byggnaderna ska underhållas så att de särskilda värdena består (PBL 4 kap 14 §).

**Värdefulla byggnader.** Byggnad med delvis otydligt kulturhistoriskt uttryck, exempelvis genom sentida förändringar, men med stor betydelse för miljön och/eller Västerviks stad. Dessa byggnader bör förses med skyddsbestämmelser i detaljplan som skyddar mot rivning (PBL 4 kap 16 §) samt omfattas av Plan- och bygglagens allmänna underhålls- och varsamhetskrav (PBL 8 kap 14 § och 17 §).



**Begränsat värde**  
**Abborren I, Grönsakstorget 6**

Affärshus med parkeringsgarage i bottenvåningen. Envåningshus uppfört omkring 1975. Fasader med slammat tegel, puts och locklistpanel, tegeltäckt sadeltak. Samtida garage- och förrådslänga i en våning, bestående av tre byggnadsvolymer med panelförsedda fasader.



**Begränsat värde**  
**Adam 5, gatuhus vid Strandvägen 1 - Bredgatan 3 och 5**

Affärs- och kontorshus. Tre byggnadsvolymer uppförda omkring 1964 i två-tre våningar. Putsade fasader och plåtinklädd takvåning. Ombyggda och påbyggda med en takvåning 1993. Ersatte äldre bostadsbebyggelse, magasin och uthuslängor.



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Adam 6, gatuhus vid Storgatan 12**

Affärs- och bostadshus. Den Wimmerströmska fastigheten består av tre byggnader av olika karaktär. Tvåvånings trähus med reveterade fasader, troligen uppfört på 1790-talet. Huset har en sexdelad plan och ett halvcylindriskt trapphus mot gården. Till trapphuset en fritrappa och gustaviansk dörr. Den nuvarande strama empirekaraktären fick byggnaden vid en ombyggnad och revetering vid mitten av 1800-talet. Höga äkthetsvärden. Fin putsarkitektur.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Adam 6, gatuhus mot Storgatan 10 - Brunngatan**

Affärs- och bostadshus. Den Wimmerströmska fastigheten består av tre byggnader av olika karaktär. Reveterat hörnhus i två våningar, uppfört i två etapper. Byggnaden mot Brunngatan är uppförd 1896 efter ritningar av Hans Anderberg. År 1905 byggdes huset till mot Storgatan och tornet tillkom, arkitekt Fredrik Anderberg. Fasaden är spritputsad med slätputsade dekorativa element. Uttrycksfull byggnad. Bottenvåningen är delvis förvarsskad genom kraftig uppglasning.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Adam 6, gårdsbebyggelse**

Gårdshus. Den Wimmerströmska fastigheten består av tre byggnader av olika karaktär. Magasinsbyggnaden är troligen uppförd på 1790-talet. Byggnaden följer den äldre tomtgränsens sneda dragning mot vattenlinjen. Tidigare större, delvis rivet på 1950-talet. Höga äkthetsvärden.

- Äkthetsvärde
- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Badhuset 2, Strömpromenaden 1**

F.d. varmbadhus uppfört 1909-10 efter ritningar av den lokale arkitekten Fredrik Anderberg. Tidstypisk byggnad i jugendstil med ljusst putsade fasader. Helt ombyggt 1981 till turistbyrå. Exteriört mycket välbevarat. Märkesbyggnad på Strömsholmen.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Samhällshistoriskt värde
- Personhistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Borgaren 1, gatuhus mot Storgatan 16**

Affärs- och bostadshus. Tvåvånings reveterat trähus, troligen 1700-tal. Tillbyggt mot Bredgatan 1885. Ombyggt 1922. Relativt enkel byggnad med utbytta dörrar och stora takkupor.

- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Borgaren 1, Torggatan 3**

Affärshus. Envånings reveterat trähus. F.d. brygghus ombyggt till butik 1913. Om- och tillbyggt 1928, arkitekt Johan Lund. Klassicerande gavellister och äldre loftlucka mot gården. Som fondhus mot Gamlebyviken mycket viktig byggnad som representant för de många låga magasinshus som tidigare låg utefter stranden. Karaktärshus.

- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Borgaren 4, gathus och gårdshus vid Hamngatan 35 och Torggatan 5**

Affärs- och bostadshus. Två tvåvånings panelade trähus mot Hamngatan och ett gårdshus av trä vid Storgatan, uppförda under 1700-talets senare hälft. Gårdshus i sten vid Torggatan, byggt 1906. Byggnaderna är ombyggda flera gånger, bla genomgripande 1935 av arkitekt E Sundahl och S Flök samt 1992 då gatuhuset och gårdshuset av sten byggdes samman. Gården är idag helt igenbyggd och byggnaderna är ihopbyggda till oigenkänlighet. Stommen har dock värden.

- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 1, gårdshus vid Storgatan 6**

Uthus på gården. Uthuslänga med liggande fasspontpanel, med dörrar på båda långsidorna. Uppförd 1910 efter ritningar av Carl Mellin. Byggnaden är i stort sett oförändrad sedan byggnadstiden. Viktig byggnad.

På fastigheten låg tidigare ett tvåvånings reveterat bostadshus mot Storgatan från mitten av 1800-talet med tillbyggnad mot gården från 1919 inrymmande biograf. Byggnaden revs omkring 1991.

- Äkthetsvärde
- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 5, gatuhus vid Storgatan 8B**

Bostadshus. Fastigheten består av flera byggnader med olika karaktär. Tvåvånings bostadshus uppfört under 1700-talet. Strax efter sekelskiftet 1900 förändrades fasaden totalt med revetering, frontespis och fönster av jugendkaraktär. Tilläggsisolerad, ny putsfasad och utbytta fönster.

- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 5, gatuhus vid Storgatan 8A**

Bostadshus. Fastigheten består av flera byggnader med olika karaktär. Tvåvånings bostadshus uppfört under 1700-talet. Strax efter sekelskiftet 1900 förändrades fasaden totalt med revetering, frontespis och fönster av jugendkaraktär. Tilläggsisolerad, ny putsfasad och bytta fönster.

- Miljöskapande värde



**Begränsat värde**  
**Brukspatronen 5, gårdsbebyggelse**

Garage och förråd. Envånings byggnad uppförd 1953 efter ritningar av Nils Jeppsson. Fastigheten har en välbevarad markbeläggning med kullersten och smågatsten, planteringar och vårdträd.



● **Värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 5, gatuhus vid Brunngatan 3**

Affärs- och bostadshus. Fastigheten består av flera byggnader med olika karaktär. Reveterat tvåvåningshus, uppfört 1883. Trapphuset tillkom 1942. Lågmåld byggnad med miljöskapande värde. Utbytta fönster och dörrar.

- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 6, gatuhus vid Brunngatan 1 och Strandvägen 5**

Flerfamiljshus. Tidstypiskt utförd byggnad uppförd 1953 efter ritningar av den lokale arkitekten Johan Lund. Byggnaden består av tre byggnadsvolymer och har tre våningar mot Brunngatan samt fem mot Strandvägen. Byggnaderna ansluter väl till angränsade äldre byggnader och sluter gatulivet. Den lägre byggnadsdelen mot Strömsgatan har höga originalvärden. Den höga volymen mot Strandvägen har utbytta fönster.



- Äkthetsvärde
- Personhistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 7, gatuhus vid Strandvägen 3**

Flerbostadshus, Häggbladska huset. Uttrycksfull, tidstypisk hörnfastighet i fem våningar i jugendstil med fasad i omväxlande murtegel och slätputs. Byggnaden uppfördes 1911 för konsul E Häggblad efter ritningar av Albert Jonsson. Huset utgör ett av de få exempel i Västervik på denna typ av storsadmässiga hyreshus med hiss från nybyggnationen. Originalfönster finns bevarade endast i bottenvåningen. Huset har höga äkthetsvärden.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Brukspatronen 7, gårdsbebyggelse**

Gårdshus. Envånings byggnad med Smugglaregränd med fasader i rött murtegel, tillverkat på Almviks tegelbruk. Uppförd 1929 efter ritningar av David Hodén. Byggnaden inrymmer garage i bottenvåningen och bostäder i vindsvåningen och utgör en viktig byggnad miljön i gränden.

- Äkthetsvärde
- Miljöskapande värde



**Begränsat värde**  
**Fiskaretorget 2**

Försäljningsbodars, uppförda 1999. Bodarna är placerade på Fiskaretorget intill Fiskarhamnen.



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Fläsklösa 4, Strandvägen 3**

F.d. saluhall. Uppförd i sten 1911. Ritad av den lokale arkitekten Fredrik Anderberg. Jugendstil med putsad fasad och ornamentik i tegel. Invändigt helt ombyggt 1956 till butiker, arkitekt Klas Grebius. Taket sänktes i samband med ombyggnaden. Märkesbyggnad med påfallande utformning. Exteriört välbevarad karaktär.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Samällshistoriskt värde
- Personhistoriskt värde
- Miljöskapande värde



**Begränsat värde**  
**Fläsklösa 5, gatuhus vid Bredgatan 4**

Affärs- och bostadshus. Trevåningshus med putsade fasader uppfört 1990. Byggnaden är genom skala och utförande anpassad till kringliggande bebyggelse.



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Fläsklösa 6, gatuhus vid Hamngatan 33**

Bankhus. Tvåvånings putsat stenhus med brutet tak. Byggt som bank 1925, arkitekt Axel J Sjögren. Takkupor i koppar och skiffertak. Tidstypisk arkitektur. Exteriört välbevarad 1920-talskaraktär. Den äldre ursprungliga bankinredningen är ännu bevarad.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Jungfrun 1, gatuhus vid Strömspromenaden 2**

Bostadshus. Envånings reveterat trähus med frontespis. Tillbyggt mot väster 1900 och helt ombyggt 1925, arkitekt Fredrik Anderberg. Mur mot öster från 1968. De lösa utanpåliggande fönsterfodren kan med fördel avlägnas.

- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Riddarhuset 1, gatuhus mot Norra Varvsgatan 6-Storgatan-Strömngatan 5A och 5B**

Kringbyggd gård med tvåvånings reveterade trähus. Troligen 1700-tal. Stor, typisk handelsgård med paradläge vid Skeppsbron. I hörnet Strömngatan/Storgatan låg tidigare Stadskällaren och på fastigheten fanns under sent 1700-tal även Stora Sjötullkammaren. Om- och tillbyggt sent 1800-tal och 1928 då längan mot Norra Varvsgatan byggdes. Ombyggt 1965. Byggnaderna vänder sig mot Skeppsbrofjärden och utgör en värdefull sjöfront. Bevara äldre dörrar och fönster, gjutjärnsbalkonger.

- Äkthetsvärde
- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde





● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Riddarhuset 2, gatuhus mot Strömsgatan 3**

Stor, karaktäristisk handelsgård. Tvåvånings reveterade trähus på kringbyggd gård. Norra delen från 1700-talets andra hälft. Ombyggt 1911 och 1937, då en flygel tillkom i husets södra del. Utbytta fönster.

- Äkthetsvärde
- Miljöskapande värde



**Begränsat värde**

**Riddarhuset 3, gatuhus mot Norra Varvsgatan 2-Strandvägen  
IA-Strömsgatan 1**

Suterränghus med två respektive tre våningar, uppfört omkring 1966. Fasad av rött tegel och betong med sjösten samt flackt tak. Utbytta fönster. Byggnaden har en mycket tidstypisk utformning, men saknar anpassning till intilliggande bebyggelse.



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Smugglaren 1, gatuhus mot Smugglaregränd**

Gårdshus, restaurang. Byggnadsminne. Fastigheten omfattar flera byggnader av olika karaktär. Gårdsbebyggelsen följer den gamla tomtindelningen, som tidigare sträckte sig ned till strandkanten och som varit karaktäristisk för sjötomterna i Västervik. Gårdshuset renoverades 1989 och är försedda med delvis ny panel, takbeläggning, dörrar och fönster. Äldre byggnad i grändskala, dock mycket förändrad. Låga äkthetsvärden.

- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**  
**Smugglaren 1, gårdsbebyggelse**

Gårdshus, bostadshus. Byggnadsminne. Fastigheten omfattar flera byggnader av olika karaktär. Gårdsbebyggelsen följer den gamla tomtindelningen, som tidigare sträckte sig ned till strandkanten och som varit karaktäristisk för sjötomterna i Västervik. Gårdshuset renoverades 1989 och är försedda med delvis ny panel, takbeläggning, dörrar och fönster. Betydelsefull för miljön. Visar äldre stadsplan och funktioner.

- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde





● **Särskilt värdefull byggnad**

**Smugglaren 1, gatuhus mot Storgatan 4**

Bostadshus. Byggnadsminne. Fastigheten omfattar flera byggnader av olika karaktär. Mot Storgatan ett putsat tvåvåningshus, uppfört 1859-60 med rikt ornerade fasader i s.k. Oscar I – gotik. Frontespis och takkupor tillkom vid renovering 1940.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**

**Smugglaren 1, gathus mot Storgatan-Strömsgatan 8**

Affärs- och bostadshus. Byggnadsminne. Fastigheten omfattar flera byggnader av olika karaktär. Timrat affärs- och bostadshus i två våningar, uppfört omkring 1850-60, troligen efter ritningar av Anders Werngren. Fasaden är klädd med en lockpanel av äldre typ. Bottenvåningens enluftsönster är från 1906. Mycket fin panel. Stiligt.

- Äkthetsvärde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdefull byggnad**

**Smugglaren 2, gatuhus mot Strömsgatan 6**

Bostadshus. Ett timrat tvåvåningshus med lockpanel av äldre typ. Byggnaden har ursprungligen bestått av två hus av enkelstugutyp, uppförda under 1700-talet och senare om- och tillbyggda i flera etapper. Fönster och dörrar är utbytta. Byggnaden har kvar en äldre karaktär.

- Äkthetsvärde
- Miljöskapande värde



● **Värdefull byggnad**

**Smugglaren 2, gårdsbebyggelse**

Tillbyggnader/uthus. En- och tvåvåningsbyggnader med lockpanel på gård. Om- och tillbyggda i flera etapper. Byggnaderna markerar genom placering och skala den gamla tomtindelningen. Struktur och skala är viktiga att värna. De enskilda byggnaderna har dock ett begränsat värde.

- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde



**Begränsat värde**  
**Smugglaren 3, gatuhus mot Strömsgatan och Strandvägen 1B**

Flerbostadshus. Tre byggnadsvolymer i två-fyra våningar med olika fasadutföranden, uppförda omkring 1987. Byggnaderna ersatte äldre bostads- och uthusbebyggelse.



● **Särskilt värdefull byggnad**  
**Ålen 6, Grönsakstorget 1**

F.d. stadsbibliotek. Tvåvånings reveterat trähus vid Grönsakstorget, handelsgård från 1700-talet. Ombyggt på 1830-talet. 1908 försågs byggnaden med en frontespis ritad av arkitekt Per Anderberg. Ombyggdes 1928 till stadsbibliotek, av de lokala arkitekterna Fredrik Anderberg och Gideon Ericsson. Lögonfallande fond vid Grönsakstorget och Gamlebyviken. Viktig äldre byggnad i miljön.

- Äkthetsvärde
- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde



● **Särskilt värdeull byggnad**  
**Ålen 6, Grönsakstorget 1**

Brunnshus med vackert snidade komposita kapitäl, troligen byggt på 1700-talet. Nyckelskylt från 1700-tal. Byggnaden var tidigare placerad på Stora torget framför nuvarande Enskilda banken. Flyttades till platsen vid Fiskaretorget på tidigt 1980-tal.

- Äkthetsvärde
- Konstnärligt värde
- Samhällshistoriskt värde
- Miljöskapande värde





*Adress*  
Box 104, S-391 21 Kalmar

*Telefon*  
0480-45 13 00

*Fax*  
0480-45 13 65

*E-post*  
[info@kalmarlansmuseum.se](mailto:info@kalmarlansmuseum.se)